
Izvorni znanstveni članak
UDK 343.352:316
316.77:378
(1-40)
Primljeno: 18. 5. 2011.

*Danijel Labaš i Lana Ciboci**

Afera Indeks – u središtu pozornosti medija i javnosti

Sažetak

Početak pregovora za ulazak Hrvatske u Europsku uniju označio je i početak otkrivanja brojnih korupcijskih afera u Hrvatskoj. Jedna od njih je i afera Indeks koja je 2008. godine uzdrmla čitav visokoškolski sustav Republike Hrvatske. Gotovo dvije godine je afera Indeks bila u središtu pozornosti medija i javnosti pri čemu je medijskim izvještavanjem došlo do povrede ugleda i časti brojnih osoba. Ovim se radom, metodom analize sadržaja najčitanijih dnevnih novina Večernjega lista i Jutarnjega lista, željelo vidjeti jesu li sve te kritike bile zaista opravdane, tj. jesu li novinari iznosili neistine, pretjerali negativnim prikazivanjem osumnjičenih osoba i preuranjenom donošenju osuda te je na taj način istražena kvaliteta novinskog izvještavanja o aferi Indeks. Rezultati su pokazali kako današnji mediji sve više preuzimaju ulogu sudbene vlasti i krše osnovna ljudska prava poput prava na poštivanje ugleda i časti.

Ključne riječi: mediji, afera Indeks, visoko školstvo, medijske osude, povreda ugleda i časti

* Autor Danijel Labaš je doktor znanosti i docent na Hrvatskim studijima, Zagreb, Hrvatska, e-mail: dlabas@hrstud.hr, a autorica Lana Ciboci je magistra struke i suradnica u nastavi na Hrvatskim studijima, Zagreb, Hrvatska, e-mail: lana_ciboci@yahoo.com

Original scientific paper

UDK 343.352:316

316.77:378

(1-40)

Received: May 5, 2011

*Danijel Labaš i Lana Ciboci**

The Index affair – In the focus of the media and the public

Summary

Start of negotiations for Croatian accession to the European Union marked the beginning of the discovery of numerous corruption scandals in Croatia. One of them is Index affair which shook the whole Croatian higher education system in 2008. The Index affair was in the focus of the media and the public for almost two years. Using the content analysis method of most widely read daily newspapers, *Večernji list* and *Jutarnji list*, it was analyzed with this article whether all these critics were indeed valid, meaning whether the journalists published the lies, exaggerated with the negative reporting and premature verdicts. With this article the authors explored the quality of newspaper reporting on the Index affair and determined reporting trends. The results showed that today's media are increasingly assuming the role of the judiciary and violate basic human rights such as respect of human dignity and honor.

Key words: media, Index affair, higher education, media verdicts, violation of the human reputation and honor

* The author Danijel Labaš has PhD and he is an assistant professor at Hrvatski studiji, Zagreb, Croatia, e-mail: dlabas@hrstud.hr, and the author Lana Ciboci has MA and she is an assistant lecturer at Hrvatski studiji, Zagreb, Hrvatska, e-mail: lana_ciboci@yahoo.com

Uvod

Masovni su mediji odavno zavladaali svijetom. Njihova je uloga u današnjem društvu neosporno velika. Oni, osim što nas informiraju, educiraju i zabavljaju, svojim informacijama utječu i na formiranje ljudskih stavova, vrijednosti i ponašanja. Zbog velike količine informacija koje svakodnevno pristižu u novinarske redakcije, urednici su prisiljeni odabrati samo one za koje smatraju da će njihovim korisnicima biti zanimljive i radi kojih će kupiti određene novine, slušati radijsku postaju, gledati televiziju ili se koristiti internetom. Najveći problem nastaje kada informacije koje prenose ne zadovoljavaju osnovne kriterije novinarske vijesti, a to su istinitost, objektivnost, točnost i uravnoteženost čime mediji gube na vjerodostojnosti. Budući da većina građana najveći broj informacija dobiva upravo iz medija i nema načina provjeriti njihovu točnost, ne preostaje im drugo nego povjerovati u sve što im mediji prenose i na temelju njihovih informacija stvarati vlastita mišljenja i stavove. Kada se pokaže da određene informacije nisu bile istinite, mediji objavljuju ispravke na neuočljivim mjestima i tako se neistinite informacije šire lančanom reakcijom. No, osim nepoštivanja osnovnih novinarskih načela pri izvještavanju, u novije se vrijeme u Hrvatskoj javio još jedan problem, a to je preuranjeno medijsko osuđivanje. Naime, sve češće smo svjedoci brojnih medijskih napisa koji optužuju nekoga; naslovima, grafičkom opremom i tekстом pozivaju na linč protiv određenih ljudi ili skupina ljudi i unaprijed ih osuđuju čime vrijeđaju ugled, čast i dostojanstvo tih osoba. Time ne samo da krše pravila svoje struke, već se miješaju i u druga područja u kojima nemaju ovlasti, primjerice, u rad pravosudnih tijela. Jedan od brojnih primjera u kojima je došlo do povrede ugleda i časti je i medijsko izvještavanje o aferi Indeks čemu smo i posvetili ovaj rad. Pedesetak uglednih akademskih sveučilišnih nastavnika, isto toliko studenata i posrednika uhićeno je pred reflektorima novinarskih kamera. Zbog neprimjerena načina izvještavanja medijima su uputili brojne kritike ne samo osumnjičeni sveučilišni nastavnici, njihovi odvjetnici, djelatnici fakulteta i Sveučilišta, nego i brojni političari i državni vrh. Ovim smo radom htjeli analizirati jesu li sve te kritike bile zaista opravdane, tj. jesu li novinari iznosili neistine, pretjerali i vrijeđali negativnim prikazivanjem osumnjičenih osoba i preuranjenim donošenjem osuda te tako istražiti način i kvalitetu novinskoga

izvještavanja o aferi Indeks i utvrditi trendove u novinarskom izvještavanju. Polazna i glavna hipoteza istraživanja bila je da su hrvatski mediji donosili osude osumnjičenih u aferi Indeks i prije nego li su to učinila pravosudna tijela te da su teme o aferi Indeks prikazane na senzacionalistički način iznošenjem transkripata, donošenjem preuranjenih osuda i izdvajanjem pojedinih osumnjičenih osoba u prvi plan. Analizirali smo dva najveća ozbiljna dnevna lista po nakladi u Hrvatskoj – Jutarnji list i Večernji list. Kako bismo mogli donijeti znanstveno utemeljene zaključke, analizom smo obuhvatili čitavo razdoblje afere Indeks, od 18. rujna 2008. do 2. veljače 2010. Tim smo razdobljem obuhvatili početak akcije Indeks pa sve do donošenja nepravomoćnih presuda u Indeksu 3. Ukupno je analizirano 986 izdanja dnevnih novina pri čemu je selektirano i analizirano 367 priloga o aferi Indeks.

Mediji i društvo

«Novinari su oči i uši javnosti, pomažu u osiguravanju ispravnog i iskrenog ponašanja ljudi, posebno onih u javnom životu.»

Richard Rudin i Trevor Ibbotson

Cijeli sustav masovnoga informiranja trebao bi omogućiti građanima spoznaju o događajima, pružiti im dovoljno argumenata i činjenica kako bi o tim događajima mogli razmišljati, odlučivati i na kraju donijeti svoje vlastito mišljenje. To znači da informativni sustav mora biti podređen javnosti i građanima i djelovati u njihovu interesu. Upravo je stoga glavna dužnost novinara i drugih koji sudjeluju u procesu javnog priopćavanja istinito i pošteno izvještavanje te zaštita prava i slobode svih ljudi. Vesna Alaburić smatra kako mediji u «ulozi tzv. javnog 'psa čuvara' oblikuju i odražavaju javno mnijenje i bude kritičku javnost, razotkrivajući različite nedemokratske i nezakonite postupke pojedinaca i grupa, vlada, zakonodavnih ili pravosudnih organa, te ukazujući na pojave korupcije, nepotizma i zlorabe političke moći i vlasti, kao i kršenja ustavom i zakonima zajamčenih ljudskih prava i sloboda.» (Skoko/Bajs, 2007: 94). Zbog svega navedenog Miroslav Vujević (2001: 159) smatra kako je javno komuniciranje jednako važno područje

ljudskog djelovanja kao područje zdravstva, poljoprivrede i obrazovanja. Stoga biti novinar u današnjem svijetu zaista nije lako. Imaju veliku odgovornost pri ispunjavanju svoje zadaće, a to je informiranje, osiguravanje društvene komunikacije, prenošenje kulture, educiranje i zabavljanje korisnika (Bertrand, 2007: 18). Samo odgovorni novinari će, ispunjavajući te funkcije, u očima korisnika biti heroji.

Posljednjih je godina u hrvatskom novinarstvu zabilježen trend negativnih vijesti za koje Drago Bobić (1987: 10) kaže kako su one «aksiom prema kojem djeluje senzacionalističko novinstvo». Senzacionalizam kao da je postao ogledalo svih medija i po tome ih je teško razlikovati, smatraju Zlatko Miliša i Jasminka Zloković (2008: 55). Sve je veći broj ozbiljnih novina koje već sada sadržajem i načinom obrada informacija nalikuju tabloidima. Novine imaju sve više ilustracija, fotografije postaju sve veće, s više kraćih tekstova, a sve manje onih duljih, analitičnijih. Senzacionalizmu je svakako pridonijela i činjenica da iz dana u dan imamo sve veći broj medija. Naime, veća pojava medija dovela je i do žestoke konkurencije među njima: svi se bore da budu prvi u objavi informacija, da prvi donesu ekskluzivnu vijest, a ono što prvo strada u toj nemilosrdnoj borbi za profitom jest istinitost izvještavanja čime mediji počinju gubiti na svojoj vjerodostojnosti jer je upravo istinitost smisao informiranja ili kako je to Stjepan Malović (2005: 19) dobro rekao: «Vijest je ili istinita ili nije vijest, ona je temelj novinarstva». «Istina je zapravo jedini smisao novinarstva i medija shvaćenih kao posrednika (istinitih) informacija o događajima i ljudima» (Labaš/Uldrijan, 2010: 99). Osim istinitosti, za ostavljanje dojma vjerodostojnog medija bitne su i druge odlike poput poštenja, uravnoteženosti, točnosti, nepristranosti i navođenja barem dva imenovana izvora (Žlof, 2007: 81). Nepoštivanje tih kriterija dovelo je do kršenja brojnih prava, osobito prava na privatnost i zaštitu ugleda i časti iako su ta prava zaštićena Ustavom, ali i brojnim drugim zakonima poput Kaznenog zakona i Zakona o medijima. Postavlja se pitanje «kako osigurati pravo građana da šire i primaju različite ideje i informacije bitne za funkcioniranje i razvoj svakog demokratskog društva, a istodobno zaštititi njihovu privatnost od neopravdanog i neželjenog publiciteta. Kako, dakle, u otvorenom društvu, utemeljenome na slobodi izražavanja (i slobodi medija), očuvati i dragocjenu enklavu privatnosti pojedinca i zaštititi je od neopravdane (medijske) indiskrecije?» (Alaburić, 2002: 1). Prema Vesni Alaburić, zaštita ugleda i časti jedno je od legitimnih razloga za ograničavanje slobode izražavanja. «To, međutim, u suvremenim demokratskim državama nije rezultiralo favoriziranjem

tužitelja u sudskim sporovima protiv medija zbog povrede ugleda i časti, jer se društvena zadaća novinara da širi informacije i ideje od javnog interesa i pravo javnosti da ih prima, štiti kao sloboda i pravo fundamentalnoga značenja» (Alaburić, 1999: 181). «Dosadašnja praksa Europskog suda za ljudska prava u slučaju sukoba prava na slobodu izražavanja, osobito putem medija, prava na privatnost, a time i prava na zaštitu ugleda i časti prednost daje upravo pravu na slobodu izražavanja. Ključnu ulogu u tome ima procjenjivanje javnog interesa, odnosno određivanje je li interes javnosti za tom informacijom veći od prava na privatnost i zaštitu ugleda i časti neke osobe. Osobito se to odnosi na javne osobe, prije svega političare. Za razliku od privatne osobe političar svjesno i neizbježno ostavlja sebe otvorenim za pomnu kontrolu svake svoje riječi i djela, i novinarima i javnosti uopće, pa s tim u svezi mora pokazati veći stupanj tolerancije. (...) Upravo važnost funkcije političara i javne osobe, te značajnost novinara kao određene kontrole vlasti koju vrše kroz slobodu izražavanja u (...) obavljanju (...) novinarskog posla prednost je na strani općeg interesa, ako iz načina izražavanja i drugih okolnosti jasno proizlazi da se ne radi o ponašanju koje je imalo za cilj naškoditi nečijoj časti ili ugledu.» (Mrčela, 2001: 137).

U posljednje smo vrijeme svjedoci izvještavanja s velikih suđenja u kojima mediji prozivaju i osuđuju ljude i prije pravosudnih tijela čime vrijeđaju ugled, čast i dostojanstvo tih osoba. Time mediji krše osnovna novinarska načela, a to je pošteno i objektivno izvještavanje, ali i druga načela poput onih o kaznenom postupku. Naime, temeljna je presumpcija kaznenog prava da je svatko nevin dok mu se krivnja ne dokaže. To jasno propisuje članak 28. Ustava Republike Hrvatske koji ističe kako je «svatko nedužan i nitko ga ne može smatrati krivim za kazneno djelo dok mu se pravomoćnom sudskom presudom ne utvrdi krivnja.» Identična odredba propisana je i Zakonom o kaznenom postupku, člankom 3. Kad mediji jednom nekoga osude, nikakva kasnija presuda stvarnih pravosudnih tijela neće im pomoći pri vraćanju ugleda koji su im mediji nepovratno uništili. Upravo bi stoga mediji trebali imati na umu da «neistina koja se objavi u novinama s nakladom od stotinu tisuća primjeraka može promijeniti nečiji život. S tog aspekta gledajući etiku, novinari se mogu doimati kao gospodari života i smrti. Njihovo je oruđe i oružje riječ.» (Vilović, 2004: 1). Mediji nisu suci i to neprestano trebaju imati na umu. «Njihova je zadaća da informiraju i da pomažu u oblikovanju mišljenja i kritike. Ne da daju svoj sud, posebice ne konačni sud, nego da građanima daju na raspolaganje mehanizme, dodatne

informacije, koje će im pomoći da sami donesu svoj zaključak.» (Lovrić, 2010: 240). Novinari su se dugo vremena borili za slobodu izražavanja, no nastave li tu slobodu zlorabiti na način da se miješaju u rad državnih organa, osuđuju ljude i objavljuju neistinite informacije, postavit će se pitanje treba li im tu slobodu ipak ograničiti jer ako mediji osuđuju, koja je onda uloga pravosudnih tijela?

Afera Indeks

Jedan od brojnih primjera u kojima je došlo do povrede ugleda i časti je i medijsko izvještavanje o aferi Indeks čemu smo posvetili ovaj rad. Afera Indeks započela je 18. rujna 2008. godine. U sklopu te akcije provedene povodom sumnje za korupciju na nekoliko fakulteta Sveučilišta u Zagrebu privedeno je više sveučilišnih nastavnika, studenata i posrednika s Fakulteta prometnih znanosti i Ekonomskoga fakulteta u Zagrebu. «Prema prvim vijestima, akcija je obuhvatila 105 osoba, od kojih je 61 zadržana u policiji; obavljeno je 197 pretraga (od toga 66 stanova, 31 prostor na fakultetima, 50 osoba, 43 vozila i 7 poslovnih prostora); oduzeto je 123 indeksa i 540 prijavnica. Naknadno, kao rezultat akcije, istražnim zahtjevima obuhvaćeno je 67 osoba, a jednomjesečni pritvor određen je u odnosu na njih 27.» (Josipović i dr, 2009: 2).

Afera Indeks i mediji

Od samog je početka afera Indeks plijenila veliku pozornost javnosti i medija. Može se zapravo reći da je, zahvaljujući medijima, cijela afera i započela pred očima javnosti. Naime, Jutarnji list se našao na samom mjestu događaja tako da je već prvoga dana imao ekskluzivne informacije i reportažu o početku same akcije. Tada je i na naslovnoj stranici tog lista objavljena fotografija Deše Mlikotin Tomić, predsjednice saborskog Povjerenstva za sprječavanje sukoba interesa, u kućnom ogrtaču koja je obilježila čitavu aferu Indeks i zbog koje su od samog početka svim medijima, a osobito Jutarnjem listu, upućivane brojne kritike na račun izvještavanja o njoj. Tako su mediji postali, mogli bismo reći, pravo malo ratište. S jedne strane medijsko su izvještavanje

kritizirale same osumnjičene osobe, njihovi odvjetnici, drugi sveučilišni nastavnici, rektor i ostali predstavnici Sveučilišta i drugih fakulteta, ali i brojni političari i članovi državnog vrha. S druge su se strane mediji za sve te optužbe opravdavali i uzvraćali primljene kritike.

S prvim otvorenim kritikama krenuo je tadašnji predsjednik hrvatske Vlade Ivo Sanader. Kako piše Jutarnji list, premijer je komentirajući činjenicu da su novinari Jutarnjeg lista bili prvi na mjestu događaja izjavio: «Ako se to dogodilo, smatram da to nije u redu i zanima me tko je to inicirao. Ne možemo prije nego doznamo o čemu se radi, govoriti o konzekvencama.» (Galović, 20. 9. 2008: 6). I već tu je započeo pravi sukob. Tako je uredništvo Jutarnjeg lista taj članak opremilo podnaslovom «Mediji na redu i prije stava o Indeksu: Premijer Sanader prvo se obrušio na naš list, a tek potom pozdravio najveću akciju dosad» te međunaslovom «NAPAD Šef Vlade iznenađen što je Jutarnji list jedini pratio uhićenja». Kao da to nije bilo dovoljno, istoga se dana Davor Butković (20. 9. 2008: 6) obrušio na izjavu premijera Sanadera: «Takva Sanaderova reakcija pokazuje, prije svega, neprijateljski stav prema javnosti. Ona se, zapravo, može prevesti kao: otkud ljudima pravo da znaju što mi radimo? Nadalje, kako je uopće moguće da predsjednik Vlade, umjesto da se bavi sadržajem i posljedicama velike i značajne protukorupcijske akcije, govori o medijskom praćenju akcije?» Premijerove su kritike očito imale utjecaja tako da je već tada Jutarnji list u redakcijskom tekstu «Premijerovo nerviranje posve je nerazumljivo» objasnio kako su se našli na mjestu događaja i odakle im zapravo ekskluzivne informacije (20. 9. 2008: 7). Senat Sveučilišta u Zagrebu također je izrazio svoje negodovanje zbog načina na koji su mediji o cijeloj aferi izvještavali te su oštro osudili kršenje ljudskih prava i ponižavanje osumnjičenika za što smatraju i da se dogodilo (Penić, 25. 9. 2008: 8). Istog su mišljenja bile i brojne osobe iz javnog života. Tako su se i znanstvenik Ivica Đikić, predsjednik Rektorskog zbora Daniel Rukavina i predsjednik Kluba HDZ-a i sveučilišni profesor Andrija Hebrang složili da akcija nije trebala biti provedena pred svjetlima kamera. Kako ističe Hebrang, «u svim se akcijama mora poštovati dostojanstvo i ponos osobe bez obzira na to je li riječ o profesoru ili radniku. U ovoj akciji to nije bio slučaj. Treba ispitati od koga je akcija procurila jer je to dalo povoda za njezinu politizaciju.» (Kustura, 23. 9. 2008: 6). Kritikama se pridružio i tadašnji predsjednik Stjepan Mesić. «U većini slučajeva kada se ljudi privode mediji im objavljuju samo inicijale, a ovdje se išlo na fotografiranje osoba iako ne možemo biti sigurni da će

svi biti krivi. (...) Zbog onog što predstavlja akademska zajednica, akcija nije smjela biti tako spektakularna», rekao je Mesić (Petrušić/Kalogjera Brkić, 2. 10. 2008: 11). Da su mediji zaista pretjerali u izvještavanju, pokazuje i prilog s naslovom «Ne volim baš otkrivati igrače, ali glavna lejdi mi je upravo u Londonu» i s nadnaslovom «Akcija Index: Objavljujemo snimke razgovora koje će sljedeći tjedan biti preslušane na Županijskom sudu» u kojem, kao što je vidljivo i iz nadnaslova, Jutarnji list donosi snimke razgovora optuženih u akciji Indeks na Ekonomskom fakultetu koje će tek sljedećeg tjedna biti preslušane na sudu. Time je Jutarnji list ne samo remetio sudski proces, već i javno ponizio osobe koje se navode u transkriptu te prekršio pravo optuženih osoba na pošteno suđenje te njihovo pravo na privatnost. Da su mediji od afere Indeks odlučili napraviti senzaciju, svjedoči i prilog «U 7 dana Zagorec dao četiri ispita i diplomski», objavljen prvoga dana same afere u kojima su mediji već u sumnju počeli dovoditi diplome osoba iz javnog i političkog života. Osim diplome Vladimira Zagorca, mediji su u sumnju doveli i diplome dvojice bliskih suradnika Franje Tuđmana – Mile Ćuka i Ljube Česića Rojsa. No, senzacionalizmu ovdje nije bilo kraja. Objavom brojnih transkripata koje je policija prikupljala nekoliko mjeseci mediji su ugrozili pravo osumnjičenih osoba na pošteno suđenje. Naime, takve je dokaze moguće objavljivati samo nakon završetka suđenja, ali ne i za vrijeme suđenja kako se ne bi utjecalo na rad suda i porote i kako bi se izbjegao rizik od nanošenja štete zakonu (Rudin/Ibbotson, 2008: 290). Tako se Jutarnji list 23. kolovoza 2009. godine u prilogu s naslovom "Ne volim baš otkrivati igrače, ali glavna lejdi mi je upravo u Londonu" i nadnaslovom «Akcija Index: Objavljujemo snimke razgovora koje će sljedeći tjedan biti preslušane na Županijskom sudu» hvali kako otkrivaju snimke koje će se tek tjedan dana kasnije koristiti na sudu kao dokazni materijal protiv osumnjičenih osoba. Postavlja se pitanje kako je Jutarnji list uopće došao u posjed tih snimki te je li ih netko kaznio zbog objave tih snimaka i ometanja sudskog procesa.

Upravo zbog spektakularnoga načina na koji je akcija provedena te medijskog izvještavanja o istome, Sveučilište u Zagrebu osnovalo je Ekspertnu skupinu koja je bila zadužena da iz stručne, pravne i etičke perspektive razmotri provedbu afere Indeks. Skupina je donijela opširno izvješće u kojem je jedno poglavlje posvetila i medijskom izvještavanju. U izvještaju ističu kako je afera u početku praćena kao dominantno generalizirajuća o čemu svjedoče neki od naslova objavljenih tekstova: «Masovna uhićenja u Zagrebu», «Zbog mita pala mafija s fakulteta»,

«Odzvonilo mafiji», «Masovna uhićenja zbog korupcije na zagrebačkom Sveučilištu», «Sramota! Poniženo sveučilište», «Akcija Indeks razorila ugled zagrebačkog Sveučilišta», «Sumrak visokog školstva». Skupina je uočila i promjene u intenzitetu izvještavanja. «Od dominantnih najava na naslovnica te članaka i slikovnog materijala mahom senzacionalistički obojenih i odabranih, do objektivizacije u pristupu koji pokazuje da korupciju treba iskorijeniti i osuditi pojedince, ali i zaštititi instituciju od neodgovornih pojedinaca. Tako se već nakon pet dana počinje govoriti 'da su neki privedeni zbog popuštanja, pršuta, neki su i pušteni', kako bi bilo interesantno od policije saznati o nazočnosti i ulozi medija u trenutku privođenja te je li trebalo profesore javno privoditi i snimati i što je s imidžem cijele akademske zajednice, a pitalo se odakle cure informacije te komentiralo da se radilo o predstavi u kojoj su bile važnije naslovnice od temeljitog pristupa.» (Josipović i dr, 2009: 22). Skupina je analizom ustvrdila i da postoje razlike u načinu izvještavanja između tiskanih i elektronskih medija. «Elektronski su mediji od samog početka pokazali više senzibiliteta za temu i bili objektivniji u izvještavanju o akciji Indeks, čemu je najviše doprinijela 'živa riječ' sudionika u radijskom i televizijskom programu (npr. Radio 101 koji je objavio intervju s prorektorom, televizijska sučeljavanja u emisiji *Otvoreno*). Dio tiskanih medija aferu je iskoristio primarno kao još jednu društvenu 'senzaciju' (u čemu se ističu jedne novine koje su i prednjačile u zadiranju u privatnost i kršenju dostojanstva osumnjičenih), dok su neke novine posegnule za ozbiljnijim i širim pristupom problemu korupcije u društvu.» (2009: 23). U zaključku su članovi Ekspertne skupine zaključili da je «medijsko izvještavanje o akciji Indeks u samom početku akcije imalo elemente koji prelaze okvire obveze poštivanja prava na zaštitu privatnosti, dostojanstva, ugleda i časti pojedinaca koji su novinarima i medijima zadani zakonom i pravilima novinarske etike. Ta se ocjena osobito odnosi na neke tiskane medije koji su informacijama o akciji raspolagali ranije od drugih te su svojim tekstovima i obilježili ton prvih priloga. Premda se kasnijim korektnim izvještavanjem, javnim izjavama istaknutih osoba, suočavanjem i živim reakcijama predstavnika Sveučilišta i akademske zajednice te ozbiljnim sintetičkim novinarskim izvještavanjem pojedinih javnih medija u određenoj mjeri uspjele kompenzirati i/ili ublažiti negativne posljedice koje su prekomjerno narušile ugled i javnu sliku Sveučilišta, one po našoj ocjeni ipak ni do danas nisu u cijelosti otklonjene.» (2009: 23).

Metodologija istraživanja

Mediji su odavno prestali biti samo tzv. čuvari demokracije, već sve više preuzimaju i druge ovlasti poput one sudbene, premda nikoga, zapravo, ne mogu kazniti. Naime, u sve većem broju slučajeva osuđuju ljude puno prije pravosudnih tijela. Na taj način kreiraju lažnu stvarnost na način koji njima odgovara i za takve postupke nikome ne odgovaraju jer za njih zakoni kao da ne postoje. Unatoč brojnim zakonima kojima se u Hrvatskoj štite ljudska prava, ona se u medijima neprestano krše, a rijetki su slučajevi u kojima su mediji sankcionirani zbog povrede osnovnih ljudskih prava, a to je pravo na privatnost, poštivanje osobnog i obiteljskog života te pravo na poštivanje časti, ugleda i dostojanstva. Kao što je već ranije spomenuto, svrha je ovog rada dokazati kako današnji mediji sve više preuzimaju ulogu sudbene vlasti i krše osnovna ljudska prava poput prava na poštivanje ugleda i časti. Osnovni je cilj istraživanja utvrditi trendove u novinarskom izvještavanju te istražiti način i kvalitetu novinskog izvještavanja o aferi Indeks i na taj način potvrditi sve postavljene hipoteze. Specifični je cilj istraživanja istražiti osuđuju li mediji i prije osude pravosudnih tijela, prikazuju li osumnjičenike u negativnom kontekstu, iznose li osobne prilike osumnjičenika, izdvaja li se u količini medijskog izvještavanja netko od osumnjičenika, kakva je grafička oprema tih priloga, navodi li novinar u prilogu samo osnovne informacije ili i širi kontekst teme o kojoj piše, tko su najčešći izvori informacija te prema mjestu objave i količini priloga istražiti koliko su važnost mediji pridali aferi Indeks i korupciji u obrazovnom sustavu.

Polazne hipoteze istraživanja bile su sljedeće:

1. Hrvatski mediji donosili su osude osumnjičenih u aferi Indeks i prije nego li su to učinila pravosudna tijela.
2. Hrvatski mediji o osumnjičenima u aferi Indeks izvještavali su u izrazito negativnom kontekstu i iznosili njihove osobne i obiteljske prilike.
3. Grafička oprema priloga o aferi Indeks najčešće je prikazivala osumnjičene osobe u aferi Indeks te ih je prikazivala u negativnom kontekstu.

4. Teme o aferi Indeks prikazane su na senzacionalistički način iznošenjem transkripata, donošenjem preuranjenih osuda i izdvajanjem pojedinih osumnjičenih osoba u prvi plan.

5. Glavni su izvori informacija o aferi Indeks službene osobe Ministarstva unutarnjih poslova i USKOK-a te odvjetnici osumnjičenih osoba u aferi Indeks.

Na temelju postavljenih hipoteza, sastavili smo matricu čije smo kategorije podijelili na šest dijelova: osnovne značajke priloga, tematske karakteristike samog priloga, izvore informacija o aferi Indeks, karakteristike grafičke opreme priloga i naslova priloga te analiza povrede ugleda i časti. Istraživanje smo proveli na dvjema hrvatskim dnevnim novinama – Večernjem listu i Jutarnjem listu. Odabrali smo ta dva dnevna lista jer, uz 24 sata koji se predstavlja kao tabloid, imaju najveću nakladu u Hrvatskoj. A visokonakladne dnevne novine «nosilac su sveopćeg informiranja građana iz zemlje, svijeta te s raznih specifičnih područja života, rada i stvaralaštva. (...) One su zbog svega toga vrlo važan faktor u formiranju javnog mnijenja.» (Plenković, 1993: 152). Analizom smo obuhvatili razdoblje od 18. rujna 2008. godine do 2. veljače 2010. godine. Tako smo obuhvatili čitavo razdoblje afere Indeks – od početka provođenja akcije i privođenja osumnjičenih profesora, studenata i posrednika pa do nepravomoćnih presuda u Indeksu 3. Budući da suđenje u Indeksu 4 još uvijek traje, to razdoblje nismo obuhvatili ovom analizom.

Uzorak je činilo 493 izdanja Večernjeg lista i 493 izdanja Jutarnjeg lista, ukupno 986 izdanja dnevnih novina. Osnovna jedinica analize bio je novinarski prilog. Ukupno je selektirano i analizirano 367 priloga o aferi Indeks. Istraživanje smo proveli koristeći se metodom analize sadržaja.¹

¹ Prema Mladenu Zvonareviću (1981: 148) analiza sadržaja je metoda za klasificiranje i kvantificiranje raznih verbalnih i neverbalnih poruka u najširem smislu riječi, prema njihovim sadržajnim i formalnim karakteristikama, a u skladu s unaprijed utvrđenim općim pravilima».

Rezultati istraživanja

Osnovni podaci – vrsta priloga, rubrike, autor, plasiranje teksta

U razdoblju od 18. rujna 2008. do 2. veljače 2010. godine ukupno je analizirano 367 priloga, od toga 175 priloga objavljenih u Jutarnjem listu i 192 priloga objavljena u Večernjem listu. Pritom treba naglasiti da je najveći broj priloga objavljen na samom početku afere Indeks, dok je puno manji broj priloga objavljen na kraju suđenja i izricanja sudskih presuda u sva tri dijela afere Indeks.

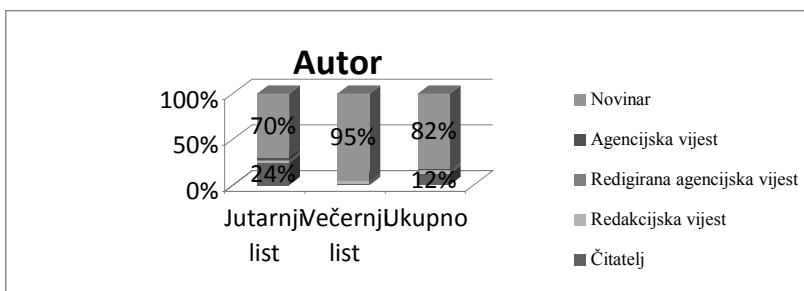
Pri izvještavanju o aferi Indeks novinari su se u najvećem broju slučajeva koristili najlakšim novinarskim vrstama – vijestima i izvještajima. Od ukupnog broja priloga 68% njih otpada na te dvije novinarske vrste, pri čemu 26% na vijesti, a 42% na izvještaje. Pritom treba naglasiti da smo pod vijestima podrazumijevali novinarske tekstove do 10 redaka teksta, a više od toga stavljali smo u kategoriju izvještaja. U obliku članka napisano je 11% tekstova. Pod tom smo novinarskom vrstom podrazumijevali izvještajne novinarske vrste do jedne stranice teksta. Gotovo u potpunosti su izostale složenije novinarske vrste poput komentara i reportaža. Naime, tek 7% priloga objavljeno je tim novinarskim vrstama. No, i te se reportaže nisu ticale samih profesora i afere Indeks, već, primjerice, odvjetnika osumnjičenih osoba ili ostalih korupcijskih akcija u državi. Reportaža *«Pobjedu jamči elitni advokat»* donosi imena najpoznatijih odvjetnika osumnjičenih u aferi Indeks. Reportaža je napravljena na izrazito senzacionalistički način. Naime, uz odvjetnike su spomenuti svi slavni slučajevi koje su ti odvjetnici branili, te su novinari čak tvrdili da «mnogi okrivljenici samim izborom branitelja šalju određenu poruku javnosti» (Toma, 27. 9. 2008: 34).

Najveće razlike u izvještavanju u Jutarnjem listu i Večernjem listu odnose se na pisma čitatelja. Dok je u Jutarnjem listu od ukupnog broja priloga 24% njih napisano u obliku pisma čitatelja, u Večernjem je listu tek 1% njih objavljeno u tom obliku. Budući da su novine proizvod koji je namijenjen isključivo čitateljima i koje se proizvode radi što veće prodaje, a time i zarade, a kupuju ih upravo čitatelji, novine ne bi trebale ignorirati glas javnosti, tj. ne dopustiti im izražavanje vlastita mišljenja.

«Komunikacija je važna jer javnost dobiva mogućnost otvaranja novog kanala kojim se šire ideje, stajališta i mišljenja ljudi koji obično nemaju pristupa javnosti putem medija», smatra Stjepan Malović (2005: 260). Toliki broj pisama čitatelja objavljenih u Jutarnjem listu dokazuje da hrvatski čitatelji vole javno izražavati svoja mišljenja te da su i te kako zainteresirani da se i njihov glas čuje. Stoga bi se uredništvo Večernjeg lista trebalo zapitati koliki su broj čitatelja potencijalno izgubili upravo zbog činjenice zanemarivanja onih kojima je čitav njihov rad i podređen, a to su njihovi čitatelji. U tim su komentarima čitatelji izražavali svoje mišljenje o aferi Indeks, kritizirali osude studenata, ali se i zauzimali za osude svih sveučilišnih nastavnika kojima se dokaže da su primili mito. Jedan od takvih komentara poslala je i *Papaga16*: «Čini se da je ova promjena na vrhu urodila plodom, očito su neki ljudi bili nesposobni za posao koji su radili, a korupcija na fakultetima će napokon biti riješena, što bi najviše trebalo usrećiti studente koji se mukotrpno bore za svoje diplome.» (*Papaga16* – korisničko ime, 19. 9. 2009: 16). Također, čitatelji su često naglašavali kako svima koji su ih stekli na nezakonit način, diplome treba i oduzeti. Tako je 19. rujna 2008. godine *Samoborka* napisala: «Treba im svima, do jednoga, poništiti diplome! Zašto bi netko imao privilegij zvati se akademski obrazovanim građaninom kao i ja, koja sam godinama sjedila uz knjigu, 'grijala stolicu', išla na predavanja, kolokvije, ispite... živcirala se, tugovala kad bih pala, slavila kad bih prošla, a on/ona samo izvadi pare na sunce? A ne, to je sramota. Svima treba poništiti diplome!» (*Samoborka* – korisničko ime, 19. 9. 2008: 7).

Kao što smo već rekli, pri izvještavanju o aferi Indeks dominiraju informativno- izvještajne novinarske vrste: vijesti i izvještaji čija je osnovna namjera «obavijestiti širi krug ljudi o određenim činjenicama» (Bobić, 1987: 10). Čak 79% priloga objavljeno je u tom obliku. Analitičkim vrstama u kojima se «osim objektivnih činjenica, izražavaju i sudovi o njima» (1987: 10) objavljeno je tek 18% priloga. Pritom treba naglasiti da je čak pet puta više takvih priloga objavljeno u Jutarnjem listu zahvaljujući već spomenutim pismima čitatelja. Iako je upravo Jutarnji list poznatiji po svojim kolumnistima i može se reći da dio čitatelja kupuje te novine upravo zbog kolumnista koji pišu u njima, više je kolumna posvećenih aferi Indeks objavljeno u Večernjem listu nego u Jutarnjem listu.

Plasiranjem priloga u određenu rubriku, urednik određuje važnost pojedinog novinarskog uratka. Najviše je priloga o aferi Indeks objavljeno u unutarnjo-političkim rubrikama *Događaji dana – Vijesti – Aktualno*. Te se rubrike nalaze na početku dva analizirana dnevnika, a Malović (2004: 125) tu rubriku naziva «kraljicom lista» jer se zbog nje novine kupuju i cijene, ali i gube ugled i čitatelje. Nadalje, Malović (2004: 125) ističe kako upravo ta rubrika ostvaruje moćan utjecaj na politička zbivanja u zemlji. Raditi u toj rubrici «čast je i donosi ugled, predstavlja ugled za svakog novinara, zahtijeva potpunog profesionalca, iskusna i vješta novinara, odlično obrazovanog sa specifičnim senzibilitetom za publiku, te odgovornu i stabilnu osobu». Iz svega navedenog može se lako zaključiti kako su urednici aferi Indeks pridali veliku važnost. Iako se čini da je u Večernjem listu puno više priloga objavljeno u tim rubrikama, Jutarnji je list prvih dana afere Indeks, kada je objavljeno i najviše priloga, uveo novu rubriku *Operacija Indeks* koja se nalazila na prvim stranicama tog dnevnog lista, a unutar nje objavljeno je čak 15% priloga. Stoga se može zaključiti kako su oba lista podjednaku važnost pridala čitavoj aferi Indeks. Kasnije su takve priloge u najvećem postotku (5%) objavljivali na stranicama Crne kronike koje su oduvijek privlačile pozornost čitatelja «pa je konkurencija u saznavanju i objavljivanju atraktivnih tema iz tog područja među novinama velika» (2004: 152). Isti je postotak priloga objavljen i na stranicama Komentara, tj. Foruma. To su u najvećem broju slučajeva bila pisma čitatelja i tek pokoji komentar kolumnista toga lista.

Grafikon 1. Autori priloga o aferi Indeks

Istraživanjem smo obuhvatili i autore priloga o aferi Indeks. Kao novinarski autorski rad objavljeno je 82% priloga, a u 12% slučajeva

autori teksta bili su čitatelji. Kad ne bismo računali pisma čitatelja, gotovo bi podjednak postotak priloga u oba lista bio rezultat novinarskog rada. Ono u čemu su se ova dva lista ipak razlikovala jest način potpisivanja novinara. Naime, dok je u Jutarnjem listu 21 prilog potpisan samo inicijalima, kod Večernjeg je lista taj broj dvostruko veći – čak 53 priloga potpisana su inicijalima. Novinarski prilog potpisan punim imenom i prezimenom ostavlja dojam vjerodostojnog novinarskog uratka i upravo takvim priložima čitatelji više vjeruju. Prilozi potpisani samo inicijalima pobuđuju puno veću sumnju kod čitatelja i u njihovim očima djeluje puno neprofesionalnije, osobito ako ne mogu «odgonetnuti» tko se krije iza inicijala. Naime, inicijale novinara čitatelji bi, zapravo, morali poznavati što nije uvijek slučaj. Iako je u praksi do sada bilo uvaženo pravilo da su potpisi inicijalima opravdani kod kratkih novinarskih vrsta, u ovom slučaju to ne bismo opravdavali jer je većina priloga o aferi Indeks objavljena u obliku najlakših novinarskih vrsta – vijesti i izvještaja. Upravo je u tim priložima objavljeno i najviše optužbi na račun velikog broja osoba, ali su iznesene i brojne sumnje i špekulacije koje naknadno nisu dokazane. Upravo zbog te činjenice smatramo da su svi prilozi, osobito oni potonji, trebali biti potpisani punim imenom i prezimenom kako bi upravo novinar koji iznosi određene tvrdnje svojim imenom jamčio istinitost i vjerodostojnost tih tvrdnja. Najviše priloga o aferi Indeks u Jutarnjem je listu potpisao Željko Petrušić. Gotovo trećina priloga proizvod je njegova novinarskoga rada. Nakon njega, najviše je priloga potpisala Ivana Kalogjera Brkić. I u Večernjem listu istaknule su se dvije osobe koje su potpisale najviše priloga. Gotovo polovica priloga rezultat je novinarskoga rada Ivane Jakelić. Iako u puno manjem broju, postotkom svojih priloga istaknula se i Petra Maretić Žonja.

U analiziranom je razdoblju objavljeno i 4% redakcijskih tekstova te 2% agencijskih, tj. redigiranih agencijskih vijesti. Redakcijski su potpis u pravilu imali oni prilozi u kojima je redakcija lista objavljivala svoj komentar na brojne kritike upućene medijima zbog načina izvještavanja o aferi Indeks. Jedan takav tekst objavljen je na samom početku afere Indeks, 20. rujna 2008. Nakon što je premijer Sanader dan ranije iskritizirao Jutarnji list zbog načina na koji su izvijestili o početku afere Indeks (snimanju Deše Mlikotin Tomić u kućnom ogrtaču) te čudeći se kako su se uopće novinari Jutarnjeg lista našli na samom mjestu događaja, tj. kako su znali za vrijeme početka akcije, redakcija Jutarnjeg objavila je redakcijski tekst «Premijerovo nerviranje posve je

nerazumljivo» u kojem su detaljno opisali kako su saznali za samu akciju i na koji su način snimili ekskluzivnu reportažu.

O položaju objave teksta na pojedinoj stranici odlučuju urednici novina. Dosadašnja su istraživanja pokazala da su desne stranice čitanje od lijevih te upravo stoga na desne dijelove stranice urednici smještaju najvažnije teme toga dana. Pritom se u desnom gornjem kutu stavljaju tzv. A-šlageri, u lijevom donjem kutu B-šlageri dok se u gornjem lijevom i donjem desnom kutu stavljaju tzv. C i D šlageri. Pozicioniranjem priloga na određenim dijelovima stranice, kao što je bio slučaj i kod rubrika, urednici određuju važnost pojedinog događaja. Što se tiče izvještavanja o aferi Indeks, u ovoj su kategoriji rezultati između Jutarnjeg lista i Večernjeg lista bili gotovi identični. Više je analiziranih priloga objavljeno na lijevoj stranici. Čak 40% analiziranih priloga smješteno je u gornjem desnom i donjem lijevom kutu ili gornjem dijelu stranice, a čak 20 % njih na sredini stranice. Na temelju tih rezultata možemo zaključiti da su urednici aferi Indeks pridali veliku važnost. U prilog tome ide i činjenica da su urednici većinu priloga smjestili na prvim stranicama dnevnih novina, a upravo su to i najčitaniji položaji u novinama.

Fakulteti i teme

Iako je afera Indeks provedena na četiri fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: Fakultetu prometnih znanosti, Ekonomskom fakultetu, Fakultetu strojarstva i brodogradnje te na Visokoj ekonomskoj školi «Baltazar Adam Krčelić» u Zaprešiću, privedeni su samo sveučilišni nastavnici i studenti s Fakulteta prometnih znanosti i Ekonomskog fakulteta u Zagrebu. Stoga smo očekivali da će mediji upravo o ta dva fakulteta i njihovim sveučilišnim nastavnicima najviše izvještavati. U središtu polovice analiziranih priloga nalazio se jedan fakultet, dok su u 28% slučajeva novinari pisali općenito o fakultetima ne izdvajajući pritom ni jedan fakultet poimence. Tek u 11% slučajeva novinari su istodobno pisali o dva fakulteta na kojima je provedena akcija Indeks. Što se tiče razlika u načinu izvještavanja u Večernjem listu i Jutarnjem listu, Jutarnji list je u većem broju slučajeva pisao općenito o fakultetima, dok je Večernji list u većem broju slučajeva naglasak stavljao na samo jedan fakultet. Gotovo je podjednako priloga objavljeno o Ekonomskom fakultetu i Fakultetu prometnih znanosti. Budući da se

sveučilišnim nastavnicima Fakulteta prometnih znanosti sudilo u dva slučaja, Indeksu 1 i Indeksu 2, očekivali smo da će se ipak veći postotak priloga odnositi na taj fakultet u odnosu na izvještavanje o Ekonomskom fakultetu. Jednaka količina tekstova o jednom i drugom fakultetu rezultat je medijskih «napada» na Dešu Mlikotin Tomić, sveučilišnu nastavnicu s Ekonomskog fakulteta, o kojoj su mediji učestalo izvještavali zbog činjenice da je za vrijeme provođenja akcije Indeks bila predsjednica saborskog Povjerenstva za odlučivanje o sukobu interesa. Pritom treba naglasiti da je Večernji list objavio više priloga o Ekonomskom fakultetu od Jutarnjeg lista. Naime, u čak 32% analiziranih slučajeva u Večernjem se listu Ekonomski fakultet nalazio u primarnom fokusu priloga. Kod Jutarnjeg je lista taj postotak ipak nešto manji – 25%. U tek 10% analiziranih priloga u primarnom su fokusu podjednako bili i Fakultet prometnih znanosti i Ekonomski fakultet. Ostali su fakulteti u medijskom izvještavanju u potpunosti bili zanemareni. Naime, u tek 1% slučajeva mediji su izvještavali i o tim fakultetima.

Budući da je suđenje u aferi Indeks bilo podijeljeno na tri dijela, analizirali smo i o kojem su dijelu mediji najviše izvještavali. Da podsjetimo, u Indeksu 1 sudilo se sveučilišnim nastavnicima i osoblju s Fakulteta prometnih znanosti zbog primanja mita, zlorabe položaja i ovlasti pri upisu na taj fakultet. U Indeksu 2 se također sudilo sveučilišnim nastavnicima s Fakulteta prometnih znanosti, no ne zbog upisa već zbog primanja mita i zlorabe položaja i ovlasti pri polaganju ispita. Za ista se kaznena djela sudilo sveučilišnim nastavnicima i osoblju s Ekonomskog fakulteta u Zagrebu u Indeksu 3. U najvećem su broju priloga, više od polovice njih (54%), mediji izvještavali općenito o aferi Indeks, ne naglašavajući pritom pojedinačne dijelove. Takav rezultat i ne čudi jer je do razdvajanja na pojedinačne dijelove došlo tek prilikom suđenja i to zbog velikog broja optuženih. Do tada je čitav slučaj činio jednu nerazdvojnu cjelinu pa su mediji na taj način o istom i izvještavali. Što se tiče pojedinačnih slučajeva, mediji su u najvećem broju priloga izvještavali o Indeksu 3. Takav se rezultat najlakše može objasniti činjenicom da su brojni prilozima pisani o profesoricama s Ekonomskog fakulteta Deši Mlikotin Tomić koja je, zbog visoke i važne dužnosti koju je obnašala, plijenila kako pozornost javnosti, tako i medija. Takvom je rezultatu svakako pridonijela i činjenica da je suđenje u Indeksu 3 potrajalo najduže. Što se tiče Indeksa 1 i 2, oba su lista podjednako

izvještavala o njima. I jedan i drugi list su više priloga objavili o Indeksu 2 što i ne čudi jer je suđenje u Indeksu 1 prvo završilo.

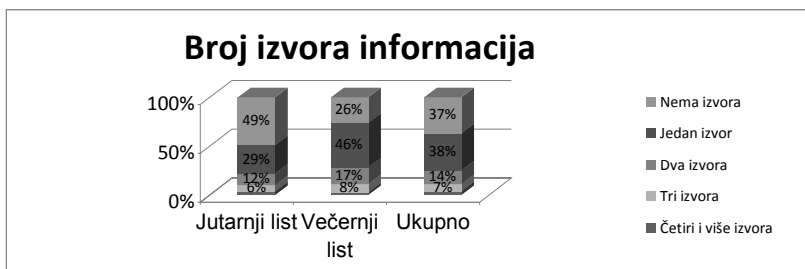
O akciji Indeks objavljeno je najviše priloga u kojima su, bilo novinari, izvori informacija ili čitatelji komentirali provođenje akcije Indeks te korupciju otkrivenu na fakultetima. Ukupno je objavljeno 28% takvih priloga, a 5% manje priloga bilo je posvećeno suđenju osobama osumnjičenima u aferi Indeks. Budući da su mediji u velikom postotku izvještavali o početku same afere, navodili osumnjičene osobe, a neke i unaprijed osudili, pozitivan je rezultat da su o samoj akciji izvještavali do samoga kraja, točnije do donošenja sudskih presuda. Upravo u te dvije kategorije dolazi do najveće razlike u izvještavanju između dva analizirana dnevnika. Dok su u Jutarnjem listu u najvećem broju slučajeva (36%) objavljeni komentari o provođenju afere Indeks i otkrivenu korupciju na fakultetima, u Večernjem je listu takvih priloga puno manje, tek 21%. Oni su puno veću pažnju posvetili suđenjima u svim dijelovima Indeksa pa je čak 32% priloga bilo te tematike. Iako je Jutarnji list imao ekskluzivne informacije o provođenju same akcije jer su se našli na samom mjestu događaja, oba su lista gotovo podjednako objavili priloge o tehničkim pojedinostima same afere. Pritom smo pod tehničkim pojedinostima podrazumijevali navođenje broja i imena osumnjičenih osoba, količine zaplijenjena novca i oduzetih indeksa, policijska djelovanja koja su se sastojala u privođenju pojedinih osoba i njihovom saslušanju te podizanje optužnica protiv sveučilišnih nastavnika. Takvi su prilozi u najvećem postotku objavljivani u prva dva tjedna afere Indeks.

Mediji su veliku pozornost posvetili i izvještavanju o otkazima, suspenzijama i unaprijeđenjima osoba koje su optužene u aferi Indeks. U pravilu su to bili izrazito negativni prilozi u kojima su mediji prozivali fakultete koji su i dalje, iako su suspendirali osobe kojima se sudilo u Indeksu i zabranili im rad sa studentima, isplaćivali pune plaće i omogućili im bavljenje znanstvenim radom. Tome svjedoče i neki od naslova, poput: «Profesori ne rade, a primaju plaću» (Jutarnji list, 8. 4. 2009.), «Umjesto otkaza dobili urede i bave se znanošću!» (Jutarnji list, 10. 11. 2008.), «Fakulteti su ih trebali kazniti i prije presude», (Jutarnji list, 2. 2. 2009.), «Ne rade sa studentima, a primaju plaću» (Večernji list, 30. 6. 2009.), «Optuženog u aferi Indeks unapređuju u docenta?!» (Večernji list, 10. 2. 2009.), «Ne smiju predavati, ali novac im stiže na račun» (Večernji list, 30. 9. 2009.), «Nisu predavali i ispitivali, a dobivali plaću» (Večernji list, 1. 12. 2009.). Sve su to prilozi s gotovo jednakim

sadržajima u kojima su se novinari zgražali nad činjenicom da, do tada nevine osobe, primaju plaću iako su optužene za kazneno djelo. Mediji su ih već unaprijed osudili i smatrali su kako je nepošteno da takve osobe i dalje primaju plaću, neovisno o tome što odluku o tome sudska tijela još uvijek nisu donijela. Zbog brojnih prozivanja u medijima, uprave Ekonomskog fakulteta i Fakulteta prometnih znanosti opravdavale su se izjavama kako oni nemaju zakonsku mogućnost suspenzije i kako nikoga ne treba kažnjavati dok im se ne dokaže krivnja (Županić, 10. 2. 2009: 4), unatoč tome što im je rektor Sveučilišta u Zagrebu Aleksa Bjeliš sugerirao da ne čekaju pravomoćne presude kako bi sankcionirali optužene sveučilišne nastavnike i studente za kupnju ispita (Penić, 2. 2. 2010: 3).

Od ostalih tema o kojima su mediji izvještavali svakako treba spomenuti sudske presude o kojima je objavljeno tek nekoliko priloga i kojima nisu pridali toliku važnost kao samom početku afere Indeks. Izvještavali su i o drugim antikorupcijskim akcijama u državi koje su povezivali s Indeksom, kao i o problemima s održavanjem nastave zbog manjka profesora optuženih u aferi Indeks. Manji broj priloga odnosio se i na rad Rektorata Sveučilišta u Zagrebu, na ovlasti Rektorata i komentare tih ovlasti. Objavljeno je i 2% priloga u kojima je glavna tema priloga bila kako su osumnjičene osobe, njihovi odvjetnici, rektor Sveučilišta u Zagrebu i političari kritizirali način na koji su mediji izvještavali o aferi Indeks. Više je takvih priloga objavljeno u Jutarnjem listu (3%) u odnosu na Večernji list (2%).

Izvori informacija

Grafikon 2. Karakteristike izvora informacija

Izvori informacija novinarima su nužni jer oni «omogućavaju dobivanje neophodnih, osnovnih informacija koje se dalje razvijaju u novinske priče» (Rudin/Ibbotson, 2008: 32). Kršeći osnovna načela novinarske djelatnosti, novinari gube na vjerodostojnosti i povjerenju građana. Naime, jedno od najvažnijih novinarskih pravila je uravnoteženo izvještavanje koje «nedvosmisleno zahtijeva od novinara prikazivanje svih strana u sukobu ili događaju o kojem pišu» (Malović, 2005: 37) kako bi svaki čitatelj/gledatelj/slušatelj upoznao pravo stanje stvari i bio upoznat s onime o čemu novinar izvještava kao da je i sam bio na mjestu događaja. Jednostranim izvještavanjem to je nemoguće, a pri izvještavanju o aferi Indeks u čak 38% analiziranih priloga novinari su se koristili samo jednim izvorom. Od toga je 46% takvih priloga objavljeno u Večernjem listu, a 29% u Jutarnjem listu. Iako se čini kako su novinari Jutarnjega lista puno profesionalniji u obavljanju svojega posla, treba uzeti u obzir da je situacija i mnogo lošija nego se to na prvi pogled čini. Naime, u gotovo polovici priloga objavljenih u Jutarnjem listu novinari ne navode izvore informacija. Situacija je u Večernjem listu nešto bolja, no četvrtina je priloga objavljena bez navođenja izvora informacija. Unatoč činjenici da je u slučajevima kada novinar sam nazoči događajima o kojima piše to dopustivo, pri izvještavanju o aferi Indeks to je bio rijedak slučaj jer se u tim slučajevima najčešće radilo o priložima u kojima su novinari donosili popise osumnjičenih osoba i djela za koja ih se optužuje, daljnje poteze policije i USKOK-a, a do tih su informacija dolazili ili samo od policije ili su ih pisali na temelju njihovih priopćenja za javnost. Iako priopćenja postoje kako bi olakšala posao novinarima, oni uvijek moraju provjeriti sve informacije i kod drugih izvora kako bi mogli objektivno i neutralno izvijestiti o događaju o kojem pišu. Kako je naglasio Vladimir Pavlinić (2001: 21): «Objektivnost se ne postiže samo citiranjem, nego također i povezivanjem onih koji su za, ali i onih koji su protiv, tako da se dobije nepristrana slika događaja.» Da su se u većem broju slučajeva potrudili informacije provjeriti kod glavnih aktera priloga, a to su osumnjičene osobe u aferi Indeks, ili kod njihovih odvjetnika, ostavili bi dojam vjerodostojnog izvještavanja i time bi zadovoljili ovdje već spominjano pravilo novinarske profesije: «Audiatur et altera pars – neka se čuje i druga strana». To je pravilo uspješno zadovoljeno u tek četvrtini analiziranih priloga u kojima su novinari koristili dva i više izvora informacija. No, broj izvora ne jamči i profesionalno i vjerodostojno

izvještavanje, tj. dvostranost i pluralnost u izvještavanju. Naime, novinari često imaju dva ili više izvora informacija koji zastupaju jednu stranu i na taj način obmanjuju čitatelje/slušatelje/gledatelje. Tako su se u gotovo polovici analiziranih priloga novinari koristili jednostranim izvorima informacija, u 19% slučajeva dvostranim izvorima, a tek u 13 % slučajeva pluralnim izvorima informacija. Više jednostranih priloga objavljeno je u Večernjem listu nego u Jutarnjem listu.

Iako je postotak neimenovanih izvora relativno malen, nikako nije i zanemariv. Od ukupno 7,5% analiziranih priloga u kojima su se novinari oslanjali na neimenovane izvore, u 5% slučajeva novinari su se djelomično, a u 2% slučajeva u potpunosti i isključivo oslanjali na neimenovane izvore informacija. Tako su najčešći neimenovani izvori bili studenti koji su tvrdili kako je korupcija na Ekonomskom fakultetu i Fakultetu prometnih znanosti odavno svima poznata i da je bilo pitanje vremena kada će netko to prijaviti policiji^{II} te izvori bliski policiji koji su novinarima odavali i najsitnije detalje o aferi Indeks, privođenim osobama, djelima za koja ih se sumnjici i slično.^{III} No, preko medija su i brojni sveučilišni nastavnici s tih fakulteta davali novinarima svoja mišljenja o samoj akciji i o optuženim sveučilišnim nastavnicima. Čak su iznosili i optužbe na račun nekih od njih, poput dekana Ekonomskog fakulteta u Zagrebu. A sve to pod neobjavljenim imenom i prezimenom.^{IV}

U ulozi glavnog izvora informacija u najvećem su se broju slučajeva javljale osobe osumnjčene u aferi Indeks (u 20% slučajeva), dok su u 8% slučajeva to bili njihovi odvjetnici. Budući da su upravo oni bili glavni akteri radnje, ta se činjenica može smatrati pozitivnim rezultatom jer pokazuje kako je, unatoč brojnim kritikama i osudama, okrivljenicima pružena mogućnost da daju objašnjenja, javno izraze svoje mišljenje i obrane se, tj. pokažu i svoju stranu priče. Česti su izvori bili i djelatnici fakulteta, uglavnom dekani i prodekani. Budući da upravo oni, kao čelnici fakulteta trebaju biti upućeni u sve informacije koje se tiču fakulteta, pohvalno je da su mediji u velikom postotku slučajeva njih koristili kao glavne izvore informacija. Javnost i mediji su često tvrdili, tj.

^{II} Primjer: Redakcija Jutarnjeg lista, «Policija upala na 67 adresa», *Jutarnji list*, 19. 9. 2008., 10.

^{III} Primjer: Irena KUSTURA – Redakcija Večernjeg lista, «Indeks pokrenuo student», *Večernji list*, 20. 9. 2008., 2.

^{IV} Primjer: Ivana KALOGJERA BRKIĆ, Tomislav MAMIĆ, Goran MILAKOVIĆ, Goran PENIĆ, «Cijene ispita su rasle kako su se približavali rokovi», *Jutarnji list*, 19. 9. 2008., 4.

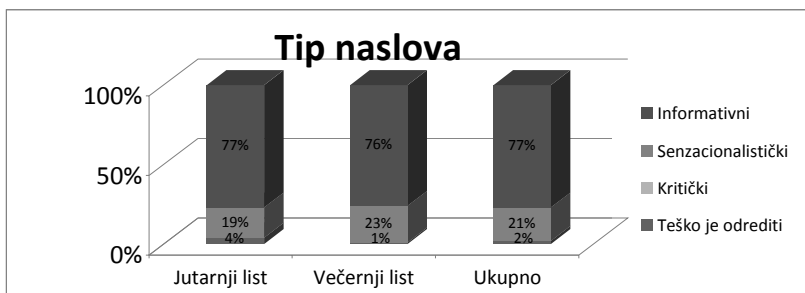
kritizirali da je afera Indeks politička akcija koja je provedena samo zbog brojnih kritika Europske unije da se korupcija u Hrvatskoj jako sporo i slabo suzbija te da je, dok se ne uoči napredak u suzbijanju korupcije, nemoguće zatvaranje pristupnih pregovora. No, dok su mediji s jedne strane kritizirali politiziranost same akcije, s druge su strane i sami u tome sudjelovali. Naime, u 8% priloga glavni su izvori informacija bili upravo političari i predstavnici hrvatske Vlade. Oni koji su vjerojatno bili najupućeniji u samu situaciju rijetko su bili izvori informacija, a to je policija. Policijski su izvori korišteni u tek 4% slučajeva. Iako ih je Jutarnji list (5%) koristio češće od Večernjeg lista (3%), razlika od 2% premala je da bi se na temelju toga mogli donositi veći zaključci.

Naslovi i oprema novinarskih priloga

Naslovne su stranice iznimno važan dio tiskanih medija. Upravo njih čitatelji prvo primijete, a vrlo su često upravo one razlog zbog kojeg čitatelji odluče kupiti određene novine. Upravo stoga urednici mnogo pažnje posvećuju odabiru priloga koje će najavljivati na naslovnici novina. Najčešće su to oni prilozi koji privlače i najveću pozornost javnosti. Dok su to kod tabloida teme o poznatim i slavim osobama, urednici ozbiljnijih novina će na naslovnica ipak najavljivati teme o važnim političkim događajima, velikim nesrećama, aktivnostima Vlade i državnih dužnosnika te velikim kriminalnim aktivnostima. Osim odabiru tema, urednici veliku pozornost pridaju i odabiru naslova koji će najavljivati određeni prilog. Kako bi plijenili pozornost, takvi naslovi moraju biti kratki, jasni i prije svega zanimljivi. Hodgson ističe da pisanje naslova zahtijeva veliku usredotočenost na činjenice i njihovo brzo sažimanje u nekoliko kratkih riječi koje će čitatelja privući da pročita tekst (Sherridan Burns, 2009: 152). «Naslov uvijek treba naznačiti srž priče tako da bi čitatelji mogli prosuditi zanima li ih ta vijest» (2009: 151). No, naslovi ne smiju mijenjati sadržaj vijesti niti na bilo koji način obmanjivati čitatelje jer su oni, kako ističe Sherridan Burns (2009: 152) «jednako podložni provjeri dokaza kao i novinarski tekstovi». Naslov da bi bio kvalitetan mora biti istinit i «vjerno informirati o biti poruke» (Bobić, 1987: 54).

Iako su mediji veliku važnost pridavali aferi Indeks, osobito na početku, tek je 6% priloga najavljeno na naslovnim stranicama ova dva dnevna lista. Takvi su prilozi najavljivani bombastičnim naslovima koji

su zasigurno plijenili pozornost javnosti. «Pohvatani i osramoćeni» s podnaslovom «Šokantni policijski audiozapisi – Profesor posredniku: Ako su sirotinja, neka učel!» (Jutarnji list, 19. 9. 2008.), «Promaknut asistent optužen da je primio pršut kao mito?!» (Večernji list, 10. 2. 2009.), «Predstava za EU» s nadnaslovom «Kako je pokrenut lov na korumpirane profesore» (Večernji list, 20. 9. 2008.), «Ispit na Ekonomskom fakultetu – 10 000 kuna» (Večernji list, 31. 5. 2009.), «Za ispite uzimali i karte za nogomet» (Jutarnji list, 20. 9. 2008.), «Ispovijest studenta – kako sam kupio ispite na Prometu» (Jutarnji list, 20. 09. 2008.), «Svi su krivi» (Jutarnji list, 2. 2. 2010.) samo su neki od njih (v. sliku 1. i 2.). Neki od tih naslova rezultat su preuranjenih medijskih osuda poput onog objavljenog 10. veljače 2009. u Večernjem listu. Naime, «Promaknut asistent optužen da je primio pršut kao mito?!» na najbolji način pokazuje kako urednici izvrću podatke iz priloga. Iz ovog se naslova stječe dojam da je asistent, u ovom se slučaju misli na Tomislava Gelu, već osuđen za primanje mita, kao i da je već unaprijeđen u docenta. Tek iz priloga postaje jasno da suđenje za primanje mita u Indeksu 3 još nije završilo i da asistentu još uvijek nije dokazana krivnja za primanje mita. S druge strane, asistent je zahtjev za unaprjeđenje u znanstveno zvanje docenta predao prije nego je USKOK protiv njega podignuo optužnicu, a sam postupak još uvijek nije završen i pitanje je hoće li i biti prije donošenja sudske presude. No, nisu samo naslovi na naslovnicama u Večernjem listu u suprotnosti sa sadržajem u prilogu. Naslov «Svi su krivi» objavljen u Jutarnjem listu 2. veljače 2010. osuđuje sve optužene u Indeksu 3. Stvarnost je ipak drukčija. Naime, dvije su osobe, profesorica na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu Nina Liszt i student Danijel Malarić, oslobođene krivnje dok je njih 19 optuženo za primanje mita, protuzakonito posredovanje te zlorabu položaja i ovlasti.

Grafikon 3. Prosječan broj priloga prema vrsti naslova

Pri izvještavanju o aferi Indeks prevladavaju informativni naslovi, no u velikom se postotku javljaju i senzacionalistički naslovi. Naime, u petini analiziranih slučajeva dominiraju naslovi koji su u suprotnosti sa sadržajem u prilogu ili na bilo koji način omalovažavaju osumnjičene u aferi Indeks. Gotovo je podjednak postotak senzacionalističkih naslova objavljeno u oba analizirana dnevna lista. Jedan od takvih naslova je «Nije mogao naučiti pa je tata platio ispit» objavljen u Večernjem listu 23. travnja 2009. u kojem novinar osuđuje studenta osumnjičena u aferi Indeks prije nego su to dokazala pravosudna tijela i za to ga osudila. Isto bi se moglo reći i za prilog koji je objavljen 24. rujna 2008. u Večernjem listu pod naslovom «Studenti prodekanu za upis platili 7000 eura» gdje urednik već u naslovu osuđuje prodekana Fakulteta prometnih znanosti za primanje mita, a tek u tekstu navodi da se *sumnja* kako je posrednik Milan Budor taj novac prosljedio prodekanu Draganu Badanjku. Takvih je i sličnih naslova u analiziranom razdoblju bilo mnogo. Urednici, osim što su naslovima osuđivali do tada nedužne ljude, često su u naslovima izvlačili dijelove transkripata objavljene na suđenjima. Stenografski zapisnici postali su, ističe Gordana Vilović (2004: 97), sinonimom tabloidiziranog istraživačkog hrvatskog novinarstva. Slaven Letica, sveučilišni profesor, smatra kako je objavljivanje transkripata neetično: «Objavljivanje razgovora, kod kojih oni koji su prisluškivani to ne znaju, kao što ne znaju ni da ih se snima, predstavlja napad na njihovu privatnost. Takvi razgovori ne bi se smjeli objavljivati bez pristanka snimanih osoba.» (Vilović, 2004: 96). Objavom transkripata mediji su remetili proces suđenja, a njihovom su objavom kršili i pravo na privatnost i poštivanje dostojanstva osumnjičenih osoba te su, iznošenjem samo dijelova transkripata, navodili čitatelje na pogrešne zaključke. Jedan od takvih je i naslov «Posrednik za kupnju ispita studentici: 'Oš dat p...e, znam da je imaš?» (Večernji list, 16. 9. 2009.) iz kojeg je jasno vidljiva urednikova namjera da prikaže posrednika u negativnom kontekstu, no nemoguće je ovakvu izjavu objaviti bez čitavog konteksta, tj. većeg broja informacija o čitavu razgovoru te saznanja u kakvom su točnom odnosu bili posrednik i studentica. Sve su te informacije bitne za donošenje konačnog suda, a njega je nemoguće donijeti bez potpunih informacija. Unatoč tome upravo je to bila najcitiranija izjava prilikom izvještavanja o aferi Indeks.

Osim izdvajanja dijelova transkripata u naslovima, izvještavanje o aferi Indeks obilježilo je i izdvajanje i prozivanje određenih osoba osumnjičenih za korupciju. Prije svega se to odnosi na Dešu Mlikotin

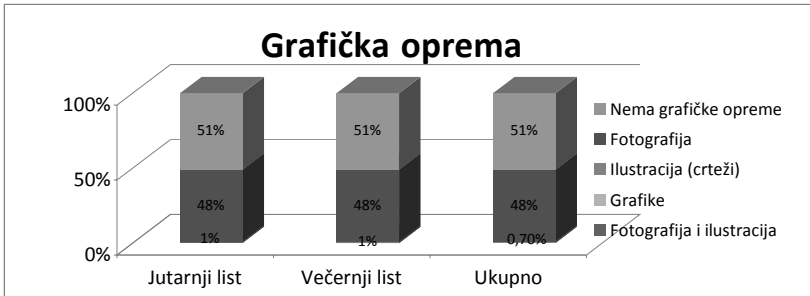
Tomić koja je, kako je to i sama rekla, «uhićena pred kamerama i postala sinonim za korupciju» (Jakelić, 19. 11. 2009: 10). Gotovo svaki prilog koji se ticao korupcije na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu koristio je ime Deše Mlikotin Tomić u naslovu čak i kad je ona tek spomenuta u prilogu, a naglasak je u prilogu bio na drugim osobama. Tako je od ukupno 324 novinarskih priloga, tj. 80 priloga u kojima je u primarnom fokusu bio Ekonomski fakultet, objavljena u Večernjem listu i Jutarnjem listu, njih 43 sadržavalo ime Deše Mlikotin Tomić u naslovu ili nadnaslovu i podnaslovu. Primjeri za takve naslove su brojni: «Kod Deše može, a kod Orsaga je skupo, ispod 2000 ne dolazi u obzir» (Večernji list, 5. 9. 2009.), «Grgona je penicilin za Dešu, pustila mu je već pet ljudi» (Večernji list, 25. 9. 2009.), «Deša Mlikotin Tomić zasad najveća lovin» (Večernji list, 19. 9. 2009.), «Deša Mlikotin Tomić razmišlja o ostavci u Povjerenstvu» (Večernji list, 24. 9. 2009.), «Prof. Mlikotin Tomić htio sam zahvaliti darom» (Večernji list, 21. 11. 2009.), «Profesorčinu vilu u Nazorovoj pretresali 6 sati» (Jutarnji list, 19. 9. 2008.), «Za Mlikotin Tomić ni Đapićev magisterij nije bio sporan» (Jutarnji list, 19. 9. 2008.), «HDZ-ovci su tvrdili da je ona časna žena» (Jutarnji list, 19. 9. 2008.), «U ponedjeljak pred sudom i Deša Mlikotin Tomić» (Jutarnji list, 4. 2. 2009.), «Deša je ipak primala mito?» (Jutarnji list, 25. 10. 2008.), «Mlikotin Tomić ipak pod sumnjom za mito» (Jutarnji list, 28. 10. 2008.), «Mlikotin Tomić tereti se za novu zloporabu» (Jutarnji list, 06. 11. 2008.), «Deša Mlikotin Tomić, 14 mjeseci zatvora: Nisam kriva! Žalit ću se do kraja» (Jutarnji list, 2. 2. 2010.).

Upravo zbog individualiziranja i stavljanja u prvi plan pojedinaca te donošenja preuranjenih presuda samo na temelju nečijih izjava, a ignorirajući sve ostale informacije, ne čude rezultati prema kojima čak četvrtina naslova sadržajem precjenjuje tekst. Pod takvim smo naslovima podrazumijevali one priloge u kojima odnos naslova i sadržaja teksta nije u ravnoteži, već naslov naglašava dio teksta koji nije u primarnom fokusu priloga. Objavljeno je čak 25% takvih naslova. U 10% slučajeva naslovi su u potpunosti, a u 15% slučajeva tek djelomično precjenjivali sadržajem tekst. U Jutarnjem je listu objavljeno dvostruko više priloga u kojima je naslov u potpunosti sadržajem precjenjivao tekst. Jedan od takvih priloga u kojima je sadržaj u potpunosti sadržajem precjenjivao tekst objavljen je u Večernjem listu pod naslovom «Jedan od optuženih i doktorirao». Naime, u prilogu se navode imena osumnjičenih profesora s Ekonomskog fakulteta kojima se sudilo u Indeksu 3. Među osumnjičenim profesorima naveden je i Duško Stić te je tek usputno, u

posljednjoj rečenici, spomenuto kako je dotični od početka afere Indeks uspio i doktorirati (Jakelić, 4. 6. 2009: 16). Upravo su tu informaciju urednici stavili u naslov priloga. U prilogu s naslovom «Student Markota 'leti' s fakulteta» urednici u naslovu donose preuranjene i neistinite zaključke jer u tekstu jasno stoji kako povjerenstvo fakulteta još uvijek nije odlučilo hoće li dotičnog studenta izbaciti s fakulteta ili ne (Jakelić(Maretić Žonja, 17. 10. 2008: 8). Brojni su primjeri objavljeni i u Jutarnjem listu. Prilog pod naslovom «Uskok tvrdi: Mlikotin pustila na ispitu studente koje nije ni vidjela» donosi informacije o 69 optužnica podignutih protiv profesora s Ekonomskog fakulteta i Fakulteta prometnih znanosti. Iako su u prilogu navedeni brojni profesori i posrednici te detaljno opisana djela za koja ih se optužuje, uredništvo lista u naslovu je prozvalo samo Dešu Mlikotin Tomić iako su se neki drugi profesori sumnjivali i za teže povrede kaznenog zakona od nje. To je tipični primjer precjenjivanja naslova priloga (Batinica, 22. 9. 2008: 6).

Budući da je glavni cilj naslova privući čitatelja da pročita novinarski prilog, urednici veliku pozornost posvećuju osmišljavanju zanimljivih naslova koji će zainteresirati čitatelje. Ponekad se zna dogoditi i da urednici neke naslove znaju «prenapuhati» tako da ono što se nalazi u naslovu priloga uopće ne proizlazi iz teksta priloga. Naslovi o aferi Indeks u većini su slučajeva proizlazili iz samog priloga, tek 6% priloga nije proizlazilo iz teksta. Zanimljivo je da je u Jutarnjem listu objavljeno gotovo tri puta više naslova koji nisu proizlazili iz samog teksta priloga. Jedan od takvih objavljen je 24. rujna 2009. pod naslovom «HNS svoje štiti, a druge kritizira». Naime, taj naslov u potpunosti ne proizlazi iz teksta priloga u kojem Vesna Pusić, članica HNS-a ni na koji način ne štiti, kako to u naslovu piše «svoje» (mислеći na Srećka Ferencaka), a druge kritizira. Ona ni u jednom trenutku nije kritizirala profesore optužene u aferi Indeks, kao što to proizlazi iz naslova, već je kritizirala javna privođenja profesora. Da naslov u potpunosti ne proizlazi iz samog teksta svjedoči i izjava Vesne Pusić u prilogu: «Činjenica je da nitko nije kriv dok mu se to ne dokaže» koja jasno pokazuje kako dotična ni na koji način ne kritizira optužene profesore, štoviše, brani ih (Nezirović, 24. 9. 2008: 12).

Grafička oprema

Grafikon 4. Grafička oprema priloga

Poglavlju o grafičkoj opremi novinarskih priloga posvetili smo posebnu pozornost zato što smo uočili da je pri izvještavanju o aferi Indeks povreda ugleda brojnih profesora počinjena upravo putem grafičke opreme, točnije fotografija i kako je upravo grafička oprema idealno sredstvo za manipulaciju čitateljima. Dok je novinar zadužen za pisanje teksta, urednici su ti koji uz fotoreportere odabiru grafičku opremu priloga. Stjepan Malović (2004: 84) ističe kako «nema 'šlagera' lista, događaja dana, koji ne bi bio prikazan i novinskom fotografijom. Prikaz važnog zbivanja bez fotografije nije dovoljno cjelovit ni uvjerljiv čitateljima.» Upravo stoga urednici veliku pažnju pridaju odabiru grafičke opreme. Oni odlučuju hoće li ona biti u skladu s tekстом ili će namjerno odudarati od teksta, hoće li fotografija biti pristrana ili ne, pozitivna ili negativna. Sve su to bitne odluke koje urednici dnevnih listova svakodnevno donose.

U Večernjem listu i Jutarnjem listu grafička oprema novinarskih priloga je u polovici slučajeva (51%) u potpunosti izostala, dok je 48% priloga grafički dobro opremljeno, bilo jednom fotografijom ili više njih. «Nedostatak prvenstveno fotografije ili druge grafičke opreme u ogromnoj većini tekstova pouzdan je indikator da novinar nije prisustvovao događaju», tvrdi Zafira Hrnjić (2007: 195). Zanimljiv je podatak da su rezultati o grafičkoj opremi analiziranih priloga identični u oba analizirana dnevnika. Rezultati o slaboj grafičkoj opremljenosti novinarskih priloga ne čudi kada se uzme u obzir da je najviše priloga o aferi Indeks napisano najkraćim novinarskim vrstama – u obliku vijesti i

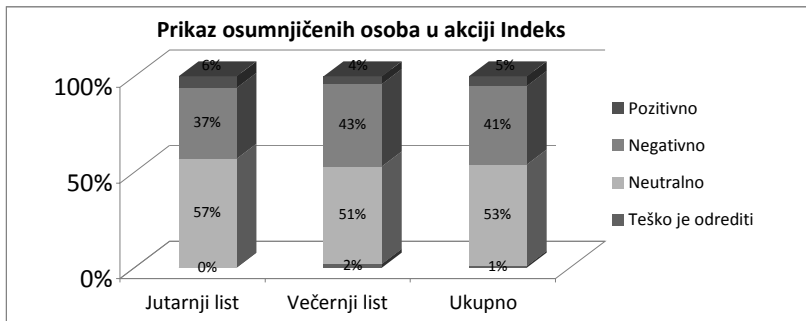
izvještaja. Ostala grafička oprema je u potpunosti izostala, izuzev jednog priloga objavljenog u Večernjem listu koji je sadržavao ilustraciju.

Prilozi o aferi Indeks u dvije trećine slučajeva bili su opremljeni jednom fotografijom, 10 % priloga s dvije fotografije, a 15% priloga bilo je opremljeno s tri ili više fotografija. Iako je u većini slučajeva dominantna fotografija odgovarala sadržaju teksta, zabrinjavajući je podatak da u 13% slučajeva fotografija nije odgovarala sadržaju u prilogu, a da je u 10% slučajeva to bilo teško odrediti jer fotografija nije sadržavala potpis osobe ili zgrade koji su se na njoj nalazili. Puno je više fotografija koje ne odgovaraju sadržaju objavljeno u Jutarnjem listu. Naime, 24% priloga nije bilo opremljeno grafičkom opremom koja je odgovarala sadržaju. U Večernjem je listu taj broj puno manji, tek 4%. Većinom su to bili prilozi u kojima se, primjerice, izvještavalo o korupciji na Ekonomskom fakultetu, spominjale su se nečasne radnje nekih profesora, a na slici se nalazila Deša Mlikotin Tomić koja u prilogu uopće nije spomenuta. Bilo je i puno priloga na kojima se pričalo o korupciji na Ekonomskom fakultetu i Fakultetu prometnih znanosti, a na slici su se nalazili policijski automobili ili policajci u odorama.

Na gotovo polovici od ukupnog broja fotografija nalazile su se osumnjičene osobe u aferi Indeks. Više je fotografija na kojima su se nalazile osumnjičene osobe objavljeno u Večernjem listu nego u Jutarnjem listu. Naime, dok je u Jutarnjem listu 39% fotografija prikazivalo osumnjičene osobe, u Večernjem je listu taj broj ipak bio nešto veći – na 49% fotografija nalazile su se osumnjičene osobe.

Ako bismo pogledali o kome je objavljeno najviše fotografija, u tome svakako prednjači Deša Mlikotin Tomić. Nju je pojedinačno prikazivalo pet puta više fotografija nego ikoga drugog, u čak 26,3% slučajeva. Sljedeća osoba koja je najčešće prikazivana u medijima je prodekan Fakulteta prometnih znanosti, Dragan Badanjak. On se nalazio na 5% fotografija. Objavljen je i velik broj grupnih fotografija, tj. fotografija na kojima se nalazilo više osumnjičenih osoba, čak 27,3%. Uglavnom su to bile fotografije sa suđenja. Objavljen je i veliki broj fotografija na kojima je, kada se stavite u poziciju čitatelja, bilo teško odrediti koga točno prikazuje fotografija jer se ispod fotografije nije nalazio potpis osobe koja se na njoj nalazi. Objavljeno je čak 23,4% takvih fotografija pri čemu je gotovo dvostruko više takvih fotografija objavljeno u Večernjem listu (28%) u odnosu na Jutarnji list (16%). Postoje i razlike u grafičkoj opremi između Jutarnjega lista i Večernjeg

lista. Iako se u oba dnevnika na najvećem broju pojedinačnih fotografija nalazila Deša Mlikotin Tomić, Jutarnji je list objavio puno više takvih fotografija (33,5%) u odnosu na Večernji list (22%). S druge strane, u Večernjem je listu objavljeno više grupnih fotografija (30%) nego u Jutarnjem listu (23%). Jutarnji je list objavio puno više fotografija studenata, a Večernji je list u puno većem broju slučajeva objavio fotografije Dragana Badanjka.

Grafikon 5. Prikaz osumnjičenih osoba u aferi Indeks

Ono čemu smo posvetili najveću pozornost u ovome poglavlju analiza je karakteristika prikaza osumnjičenih osoba na fotografijama. Naime, kao što smo već ranije spomenuli, načinom na koji su pojedine osumnjičene osobe u aferi Indeks bile prikazane u medijima došlo je do povrede njihova ugleda. Mediji su «time pokazali bezobzirnost kojoj nema presedana, jer u utrci za zaradom povrijedili su osnovna ljudska prava» (Gelb, 2008: 142). I jedne i druge dnevne novine su u deset puta više slučajeva osumnjičene osobe prikazivale negativno nego pozitivno. Naime, u Večernjem je listu objavljeno 43% negativnih fotografija s osumnjičenim osobama i samo 4% pozitivnih fotografija. U Jutarnjem listu situacija je vrlo slična, objavljeno je 37% negativnih i 6% pozitivnih fotografija. Pritom trebamo objasniti što smo točno podrazumijevali pod negativnim prikazima. U pravilu su to bile osumnjičene osobe u pratnji policajaca, u policijskim automobilima te u «čudnim» pozama, namrgođenih lica, neprilično odjevenih i slično. Fotografija koja je obilježila cijelu akciju Indeks ona je Deše Mlikotin Tomić u kućnom ogrtaču koja je objavljena na naslovnoj stranici Jutarnjeg lista 18. rujna 2008. (slika 3.). Ista je fotografija objavljena i nekoliko mjeseci kasnije u

istim novinama (slika 4.). Upravo je ta fotografija izazvala zgražanje čitave javnosti i upravo su zbog nje Jutarnjem listu, a i ostalim medijima, upućene brojne kritike ne samo osumnjičenih osoba i njihovih odvjetnika, nego i predstavnika fakulteta i Sveučilišta te državnih dužnosnika. Do tada ugledna sveučilišna profesorica i predsjednica saborskoga Povjerenstva za odlučivanje o sukobu interesa prikazana je u kućnom ogrtaču, raščupana i blijeda, na svojim kućnim vratima u šest sati ujutro. Iz slike je bilo očito da se tek probudila. Ta je fotografija dokaz kako samo jedna fotografija može nekoga poniziti i povrijediti nečije dostojanstvo i ugled.

No, to nije bila jedina negativna fotografija Deše Mlikotin Tomić. Upravo je njezina fotografija najčešće prikazivana u negativnom kontekstu, u pratnji policajaca, nekad i više njih, pri čemu se kod čitatelja odmah stvara dojam da se radi o nekoj kriminalnoj i iznimno opasnoj osobi. Pritom treba napomenuti da su takve fotografije objavljivane na samom početku istrage u aferi Indeks, kada suđenje još nije ni počelo niti su ikome od osumnjičenih osoba dokazane kriminalne aktivnosti. No, objavom takvih fotografija mediji su unaprijed osudili sve osumnjičene osobe jer, neovisno o tome što je pisalo u samome tekstu, upravo je fotografija ono što čitatelji prvo primijete kod svakog priloga i upravo će im se ona urezati u pamćenje. Ako u tekstu i piše da toj osobi nisu dokazane kriminalne radnje, ukoliko uz taj prilog mediji objave sliku te osobe u pratnji nekoliko policajaca, velika je mogućnost da čitatelji neće vjerovati onome što piše u prilogu i da će tu osobu negativno percipirati. Upravo je to manipulativna moć medija.

No, nisu sve fotografije prikazivale osumnjičene osobe u aferi Indeks. Štoviše, u 47% slučajeva na fotografiji su se nalazile druge osobe. U najvećem je broju slučajeva bilo teško odrediti tko se nalazi na fotografiji jer se ispod fotografije nije nalazio potpis osobe koja se na njoj nalazi. Objavljeno je čak 24% takvih fotografija. Unatoč činjenici da su predstavnici policije i njihovi glasnogovornici rijetko bili izvori informacija (u tek 4% slučajeva), 16% fotografija prikazivalo je upravo njih. Slična je situacija i s rektorom Sveučilišta u Zagrebu Aleksom Bjelišem koji je u samo 1% bio glavni izvor informacija, a nalazio se na čak 9% fotografija. Političari i predstavnici državnog vrha također su često prikazivani na fotografijama, u čak 14% slučajeva. Večernji list objavio je više fotografija koje su prikazivale predstavnike policije (19%), nego Jutarnji list (14%). S druge strane, Jutarnji je list objavio puno više fotografija studenata (10%) u odnosu na Večernji list (4%).

Kao što smo već rekli, grafičkom je opremom i te kako moguća manipulacija, osobito kad se u obzir uzme napredak tehnologije koji je uporabom *photoshopa* omogućio potpunu promjenu stvarne fotografije. Upravo je stoga bitno da su fotografije u novinama potpisane jer kako potpis autora priloga jamči njegovu vjerodostojnost, tako i potpis fotografije jamči njezinu vjerodostojnost. «Potpis pod sliku mora biti dio fotografije i mora ga pisati fotoreporter jer tek tada je on cjeloviti autor.» (Malović, 2005: 356). Analizom smo ustvrdili da čak trećina fotografija nije bila potpisana. Više je nepotpisanih fotografija objavljeno u Jutarnjem listu nego li u Večernjem listu.

Povređa ugleda i časti

Budući da su svi, kako ističe Ustav i Zakon o kaznenom postupku, nevini dok im se ne dokaže krivnja, istraživanjem smo htjeli provjeriti u kolikom su se postotku slučajeva u priložima nalazile optužbe na račun neke osobe koja je imenovana imenom i prezimenom, naravno, sve dok ih pravosudna tijela za te iste optužbe nisu i osudila. Time smo htjeli dokazati da su mediji na neki način postali sudovi novoga doba koji načinom izvještavanja i forsiranjem određenih tema u medijima sami donose osude i prije nego li to učine pravosudna tijela. Čak i ako se nekome naknadno dokaže da je nevin, u očima javnosti oni su i dalje krivi upravo zbog činjenice da su ih mediji već davno osudili. Već smo do sada rekli da su mediji određene osobe, poput Deše Mlikotin Tomić, osudili naslovima i fotografijama, ovim smo poglavljem htjeli dokazati da su to učinili i samim tekstom. Naime, poslali smo od činjenice da ukoliko se ljudima neke činjenice ponove nekoliko puta, ljudi ću u njih povjerovati čak ako se kasnije pokaže i da one nisu istinite. Stoga, ako su mediji iz dana u dan iznosili optužbe na račun određenih osoba, iako im te optužbe i nisu bile dokazane, čitatelji su vjerojatno povjerovali u medijska nagađanja i čitavu stvar uzimali kao gotovu, kao da su im to dokazala pravosudna tijela.

Prema rezultatima istraživanja, u čak 41% slučajeva u priložima su se nalazile optužbe na račun neke osobe. Novinari Večernjeg lista u većem su broju slučajeva iznosili te optužbe nego novinari Jutarnjeg lista. Naime, dok su u Večernjem listu u 45% priloga novinari optuživali određene osobe, u Jutarnjem je listu taj postotak ipak nešto manji – 37%. Najviše optužbi u medijima objavljeno je na račun Deše Mlikotin

Tomić. U čak 34% priloga, u kojima su se nalazile optužbe na račun neke osobe, optuživalo se Dešu Mlikotin Tomić za primanje mita i zlorabu položaja i ovlasti. Iako se nekima, poput prodekana Fakulteta prometnih znanosti Dragana Badanjka, sudilo u više dijelova i za više kriminalnih radnji, protiv njega je u medijima objavljeno puno manje optužbi, u 25% slučajeva. Pritom treba uzeti u obzir i da je Dragan Badanjak prije početka afere Indeks obnašao visoku dužnost na Fakultetu prometnih znanosti, dok je Deša Mlikotin Tomić bila tek profesorica na nekoliko kolegija na Ekonomskom fakultetu. No, ona je zbog svoje funkcije koju je obnašala izvan fakulteta (predsjednica saborskog Povjerenstva za odlučivanje o sukobu interesa) bila medijima zanimljivija. Velik je postotak priloga objavljen i o vanjskom suradniku Ekonomskog fakulteta Jadranku Grgoni (20%) te posrednicima Mladenu Budoru (25%) i Milanu Čevidu (23%). U odnosu na Večernji list, u Jutarnjem listu su se u puno većem postotku pojavljivale i optužbe protiv Krešimira Someka (6% : 20%) te studenata (18% : 41 %).

Analizom smo pokušali utvrditi i jesu li mediji donosili preuranjene zaključke i ako jesu, koliko su često to činili. Rezultati su pokazali da su se u čak 21% priloga donosili preuranjeni zaključci. Budući da su se takvi zaključci donosili u više od jedne četvrtine priloga, možemo potvrditi jednu od unaprijed postavljenih hipoteza da mediji u velikom postotku slučajeva donose preuranjene zaključke i osuđuju ljude čak i prije pravosudnih tijela. Mogli bismo onda reći i da mediji polako zaista postaju sudovi novoga doba. U ovoj se kategoriji izvještavanje Jutarnjeg lista i Večernjeg lista gotovo uopće ne razlikuje. Naime, dok su se u Večernjem listu preuranjeni zaključci donosili u 22% slučajeva, u Jutarnjem su se listu takvi zaključci donosili u 20% slučajeva. U oba su lista takve zaključke u dvostruko većem postotku iznosili novinari (14%) u odnosu na izvore informacija (7%). Novinarski prilog s naslovom «Badanjak studentima: Riješite samo ona pitanja koja znate» tipični je primjer priloga u kojem se donose preuranjeni zaključci. Jutarnji je list navedenim naslovom i podnaslovom «Kako je Dragan Badanjak, prodekan na Prometu, uzimao novac za prolaz na ispitu» već četvrtog dana afere Indeks osudio prodekana Fakulteta i na taj način donio prerane zaključke. Treba napomenuti da su Badanjka pravosudna tijela osudila tek nekoliko mjeseci kasnije (Petrušić, 24. 9. 2008: 12). Preuranjene zaključke donosio je i Večernji list. Tako su u već spominjanom primjeru «Student Markota 'leti' s fakulteta» urednici naslov opremili tvrdnjom koja se čini kao da je već donesena, no tek

čitanjem priloga postaje jasno da nikakva odluka o njegovu izbacivanju s fakulteta još nije donesena.

Istraživanjem smo odlučili provjeriti i uolikoj mjeri novinari iznose osobne i obiteljske prilike koje nisu vezane uz sam slučaj o kojem se izvještava. Iako je u javnosti često rašireno mišljenje kako mediji to čine vrlo često, ovim bismo istraživanjem tu tvrdnju mogli opovrgnuti. Naime, u tek 3% priloga iznošene su osobne i obiteljske prilike subjekata radnje, u ovom slučaju osumnjičenih osoba u aferi Indeks. Dvostruko je više takvih priloga objavljeno u Večernjem listu nego u Jutarnjem listu. Pritom trebamo naglasiti da smo pod takvim slučajevima podrazumijevali samo one u kojima su mediji zaista iznosili neke osobne prilike poput svađe posrednika Milana Čevida sa ženom ili zaposlenje kćeri Deše Mlikotin Tomić te su pritom doveli u sumnju nezakonito stjecanje tog posla. Iako bi zaposlenje i radnje osumnjičenika u aferi Indeks ulazile u sferu osobnih prilika, izvještavanje o zaposlenju Deše Mlikotin Tomić kao predsjednice saborskog Povjerenstva za odlučivanje o sukobu interesa u takve slučajeve nismo ubrajali budući da se obnašanje jedne takve političke funkcije smatra javnom službom i da takav posao obnašaju časni ljudi, a ona je u tom trenutku ipak bila osumnjičena za primanje mita i zlorabu položaja.

Iako su pravosudna tijela ta koja odlučuju je li putem medija došlo do uvrede ili nije, svjesni smo činjenice da mi sami te odluke nikada ne bismo mogli donositi. No, ovim smo istraživanjem odlučili na neki način „protumačiti“ ulogu zakonodavca i utvrditi koliko je bilo priloga u kojima je sasvim očito dolazilo do uvrede neke osobe. U pravilu su to bili svi oni prilozima koji su jasno i izričito osuđivali osumnjičene u aferi Indeks puno prije nego su o tome odlučivala pravosudna tijela. I to neovisno o tome je li ih sud na kraju proglasio krvima ili ne. Naime, mediji su trebali – u skladu sa svojom zadaćom, pa i ovlastima – pričekati odluku suda, a ne donositi preuranjene zaključke i s njima izlaziti u javnost. Drugi način na koji su vrijeđane osumnjičene osobe grafički su prikazi tih osoba. Ovdje svakako treba istaknuti već spominjanu fotografiju Deše Mlikotin Tomić u kućnom ogrtaču na naslovnici Jutarnjeg lista koja joj sigurno nije išla u prilog, na kojoj je dotična ponižena, prikazana raščupano, neugledno te se za nju svakako može reći i da je uvredljiva. Takvom smo analizom došli do zaključka da se u 9% analiziranih priloga na neki način vrijeđalo osumnjičene osobe u aferi Indeks ili treće subjekte. Više je takvih priloga objavljeno u

Jutarnjem listu (11%) nego u Večernjem listu (8%). Do uvrede je najčešće dolazilo u samom tekstu, a samo u rijetkim slučajevima u naslovima i grafičkoj opremi priloga. Tako se u prilogu koji je objavljen prvog dana afere Indeks s naslovom «HDZ-ovci su tvrdili da je ona časna žena» insinuira kako naslovom, tako i u samom tekstu novinarskog priloga da je Deša Mlikotin Tomić nečasna i nepoštena žena i to samo zato što je policija, kako ističu u prvoj rečenici priloga, na razgovor privela i dotičnu profesoricu. U javnosti još nisu bili objavljeni nikakvi podaci i optužbe o aferi Indeks, a izvori informacija (u ovom slučaju SDP-ov zastupnik Nenad Stazić) već su je osudili, a njegovu su izjavu urednici stavili u naslov priloga (Barilar/Radoš, 19. 9. 2008: 4).

Svime navedenim i cjelokupnom analizom dokazali smo da su teme o aferi Indeks prikazane na senzacionalistički način negativnim prikazom osumnjičenih osoba, iznošenjem transkripata, donošenjem preuranjenih osuda i isticanjem pojedinih osumnjičenih osoba, prvenstveno Deše Mlikotin Tomić u prvi plan. Mediji imaju važnu ulogu u društvu, prenošenjem informacija imaju neograničenu moć kojom mogu učiniti mnoge pozitivne stvari, ali, nažalost, oni puno češće čine one negativne. Donošenjem preuranjenih osuda novinari krše i osnovna novinarska načela, a to su objektivno i neutralno izvještavanje i time ne ispunjavaju svoju ulogu vjernog prenositelja informacija, a upravo je glavna zadaća medija informirati svoje korisnike objektivnim informacijama, a ne vlastitim vrijednosnim sudovima.

Zaključak

Dajući nam informacije, podižući razinu naše svijesti, omogućujući nam razonodu i zabavu, novinari obavljaju važan društveni posao zbog čega im sva demokratska društva priznaju određena posebna prava, ali im istodobno nalažu i određene posebne obveze» (Laco i drugi, 2004: 35). Novinari, stoga, koji korisnicima prenose informacije o svijetu koji ih okružuje mogu unaprijediti saznanja svojih korisnika, educirati ih, prenositi im spoznaje o novim postignućima, no isto tako, svojim uracima mogu uništiti živote pojedinaca. Prava na privatnost, zaštita dostojanstva, ugleda i časti, obiteljskog doma te zaštita iznošenja osobnih i obiteljskih prilika zaštićena su kako ustavom tako i

brojnim zakonima u Republici Hrvatskoj. Unatoč tome često smo svjedoci kršenja svih tih prava, osobito prava na privatnost te poštivanje ugleda i časti što dovodi u pitanje i ograničavanje tako dugo stjecanog prava na slobodu izražavanja. Jedan od brojnih primjera u kojima je došlo do povrede ugleda i časti je i medijsko izvještavanje o aferi Indeks. Brojnim senzacionalističkim naslovima, fotografijama, ali i cjelokupnim novinarskim tekstovima novinari su kršili to ustavom zajamčeno pravo i povrijedili ugled ne samo sveučilišnih nastavnika, fakulteta i Sveučilišta, već i hrvatskog novinarstva. Naslovima poput «Pohvatani i osramoćeni» s podnaslovom «Šokantni policijski audiozapisi – Profesor posredniku: Ako su sirotinja, neka uče!» (Jutarnji list, 19. 9. 2008.), naslov «Predstava za EU» s nadnaslovom «Kako je pokrenut lov na korumpirane profesore» (Večernji list, 20. 9. 2008.) i naslov «Za ispite uzimali i karte za nogomet» (Jutarnji list, 20. 9. 2008.), fotografijama osumnjičenih osoba u pratnji policije, objavljivanjem brojnih transkripata mediji su od afere Indeks napravili senzaciju i osudili osumnjičene u aferi Indeks i prije nego li su to učinila pravosudna tijela. Tog je trenutka za njih suđenje bilo gotovo, jer neovisno o odluci pravosudnih tijela, oni su u očima javnosti bili krivi, izgubili su dugo stjecani ugled i upravo je to, nekima od njih, bila i mnogo veća kazna od one koju su dobili od pravosudnih tijela. Osobito se to odnosi na profesoricu Ekonomskoga fakulteta Dešu Mlikotin Tomić, dotadašnju predsjednicu saborskog Povjerenstva za odlučivanje o sukobu interesa, koja je u medijima prikazana kao najveća kriminalka. Tome su pridonijele ne samo fotografije na kojima je učestalo prikazivana u pratnji policije, već i naslovi poput «Deša je ipak primala mito?» (Jutarnji list, 25. 10. 2008.), «Mlikotin Tomić ipak pod sumnjom za mito» (Jutarnji list, 28. 10. 2008.), «Mlikotin Tomić tereti se za novu zloporabu» (Jutarnji list, 6. 11. 2008.). Pritom treba napomenuti da su upravo naslovi i grafička oprema ono što čitatelji prvo primijete, što privlači njihovu najveću pozornost. No, njezinoj su osudi pridonijeli i brojni tekstovi u kojima su mediji iznosili optužbe na njezin račun. Čak 34% priloga, u kojima su se nalazile optužbe na račun neke osobe, optuživalo je Dešu Mlikotin Tomić za primanje mita i zloporabu položaja i ovlasti. Kada se u obzir uzmu sve navedene činjenice, znači brojne negativne i senzacionalističke fotografije i naslovi te brojne optužbe u novinarskim tekstovima, možemo zaključiti kako su mediji s izrazito negativnim stavom izvještavali o aferi Indeks. Iako će neki reći da se radilo o temi o kojoj je nemoguće pozitivno izvještavati, treba naglasiti da su novinari

prijenosnici informacija, oni ne trebaju i ne smiju donositi preuranjene sudove, osuđivati ljude ili opremom priloga takve zaključke inicirati, već takve odluke trebaju prepustiti čitateljima koji bi na temelju njihovih objektivnih i neutralnih informacija trebali donijeti vlastite sudove i zauzeti stavove. Glavna je dužnost medija istinito informirati građane, omogućiti im dovoljno činjenica da o događajima mogu sami razmišljati i na temelju objektivnih činjenica i prikazom svih strana obuhvaćenih određenim događajem donijeti vlastito mišljenje. Mediji im nikako ne smiju nametati vlastite vrijednosne sudove kakvima smo svjedočili pri izvještavanju o aferi Indeks. Takvim načinom izvještavanja, kao što je bio slučaj u aferi Indeks, mediji su pokazali da zaista polako postaju sudovi novoga doba (ili da svjesno ili nesvjesno idu tim putem), a povreda ugleda i časti nekima je od kažnjenih sveučilišnih nastavnika bila čak i veća kazna od one na koja su ih osudila pravosudna tijela. Uništeni ugled vraćat će godinama, pitanje je hoće li ga uopće uspjeti i vratiti, a mediji za to nikada neće biti sankcionirani. Je li konačno došlo vrijeme da državna tijela ograniče medijsku moć i počnu provoditi zakonske mjere, a ne kao što je do sada bio slučaj da sve ostane samo «mrtvo slovo na papiru»? Smatramo da bi to bilo dobro radi ispravnoga demokratskog razvitka našega društva u cjelini, čijim su nezaobilaznim dijelom i mediji. U Hrvatskoj postoje brojni zakoni kojima su ta prava građana zaštićena, vrijeme je da ih mediji počnu poštivati i da za njihova kršenja budu sankcionirani.

Literatura

Alaburić, V. (1999) «Sloboda izražavanja i informiranja», *Medijska istraživanja*, Zagreb, 5, 181 – 190.

Alaburić, V. (2002) «Mediji vs. privatnost – kritička analiza hrvatskoga civilnog i kaznenog zakonodavstva», *Hrvatska pravna revija*, Zagreb, 2, 1 – 17.

Bertrand, C. J. (2007) *Deontologija medija*, Zagreb: ICEJ.

Bobić, D. (1987) *Što s događajem? O umijeću novinarskog obavještavanja*. Zagreb: Informator.

Gelb, Z. (2008) «Moć slike – Zašto slika ne može nikada izgledati toliko reljefno kao prirodne stvari?», *Medianali*, Dubrovnik, 4, 131 – 144.

- Hrnjić, Z. (2007) «Grafička opremljenost teksta kao element vjerodostojnosti dnevnih novina, 193 – 206. U: Malović, S. (ur.): *Vjerodostojnost novina*. Zagreb.
- Josipović, I. i dr. (2009) *Izryješće Ekspertne skupine za ocjenu provedbe akcije «Indeks»*. Zagreb.
- Labaš, D./Uldrijan, I. (2010) «Može li dobro novinarstvo biti nemoralno? Pitanje odnosa kvalitete, etike i medijske pismenosti», 85 – 106. U: Labaš, D. (ur.): *Mediji i društvena odgovornost*. Zagreb.
- Laco, K./Rijavec, P./Tkalac Verčić, A./Zavrl, F. (2004) *Odnosi s medijima*. Zagreb: Masmedia.
- Lovrić, I. (2010) «Novinar kao čimbenik u političkim procesima», 231 – 248. U: Labaš, D. (ur.): *Mediji i društvena odgovornost*. Zagreb.
- Malović, S. (2004) *Novine*. Zagreb: Sveučilišna knjižara.
- Malović, S. (2005) *Osnove novinarstva*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Miliša, Z./Zloković, J. (2008) *Odgoy i manipulacija djecom u obitelji i medijima*. Zadar – Rijeka: MarkoM usluge.
- Mrčela, M. (2001) «Neki pravni i praktični aspekti kaznenopravne zaštite prava na privatnost i prava na slobodu izražavanja», *Hrvatska pravna revija*, Zagreb, 1, 113 – 127 .
- Pavlinić, V. (2001) *Stil i jezik novinara*. Zagreb: Udruga za demokratsko društvo.
- Plenković, M. (1993) *Komunikologija masovnih medija*. Zagreb: Barbat.
- Rudin, R./Ibbotson, T. (2008) *Uvod u novinarstvo*. Zagreb: Mate, Zagrebačka škola ekonomije i managementa.
- Sherridan Burns, L. (2009) *Razumjeti novinarstvo*. Zagreb: Naklada Medijska istraživanja.
- Skoko, B./Bajs, D. (2007) «Objavljivanje neistina i manipuliranje činjenicama u hrvatskim medijima i mogućnosti zaštite privatnosti, časti i ugleda», *Politička misao*, 1, 2007, 93 – 116.
- Trowler, P. (2002) «Komunikacija i mediji», 936 – 963. U: Haralambos, M./Holborn, M.: *Sociologija*. Zagreb.

Vilović, G. (2004) *Etički prijepori u Globusu i Nacionalu 1999. – 2000.* Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Vujević, M. (2001) *Politička i medijska kultura u Hrvatskoj.* Zagreb: Školska knjiga.

Zgrabljic, D. (2003) «Kaznena djela protiv časti i ugleda kao jedno od ograničenja slobode izražavanja», *Pravnik*, 1 (77), 167 – 181.

Zvonarević, M. (1981) *Socijalna psihologija.* Zagreb: Školska knjiga.

Žlof, K. (2007) «Važnost izvora za vjerodostojnost medija», 77 – 94. U: Malović, S. (ur.): *Vjerodostojnost novina.* Zagreb.

Izvori

Barilar, S./Radoš, I. (19. 9. 2008.) «'HDZ-ovci su tvrdili da je ona časna žena'», *Jutarnji list*, 4.

Batinica, M. (22. 9. 2008.) «Mlikotin pustila na ispitu studente koje nije ni vidjela», *Jutarnji list*, 6.

Butković, D. (20. 9. 2008.) «Zašto politika šuti o Indeksu?», *Jutarnji list*, 6.

Galović, G. (20. 9. 2008.) «Premijer Sanader: To nije u redu, tko je to dao novinama?!», *Jutarnji list*, 6.

Jajčinović, M. (1. 10. 2008.) «Imati ili biti», *Vječernji list*, 16.

Knežević, D. (20. 9. 2008.) «Politička, a ne policijska akcija», *Vječernji list*, 3.

Jakelić, I./Maretić Žonja, P. (17. 10. 2008.) «Student Markota 'leti' s fakulteta», *Vječernji list*, 8.

Jakelić, I. (4. 6. 2009.) «Jedan od optuženih i doktorirao», *Vječernji list*, 16.

Jakelić, I. (19. 11. 2009.) «Uhićena sam pred kamerama i postala sinonim za korupciju», *Vječernji list*, 10.

Kustura, I. (23. 9. 2008.) «Autonomijom sveučilišta ne smije se štititi kriminal», *Vječernji list*, 6.

Nezirović, V. (24. 9. 2008.) «HNS svoje štiti, druge kritizira», *Jutarnji list*, 12.

- Papaga16 (korisničko ime). (19. 9. 2009) «Ovo je samo mazanje očiju jadnome narodu», *Jutarnji list*, 16.
- Penić, G. (25. 9. 2008.) «Privedeni profesori ne smiju predavati», *Jutarnji list*, 8.
- Penić, G. (2. 2. 2010.) «Fakulteti su ih trebali kazniti i prije ispita», *Jutarnji list*, 3.
- Petrušić, Ž. (24. 9. 2008.) «Badanjak studentima: Riješite samo ona pitanja koja znate», *Jutarnji list*, 12.
- Petrušić, Ž./Kalogjera Brkić, I. (2. 10. 2008.) «Indeks nije smio biti spektakl», *Jutarnji list*, 11.
- Pleše, M. (3. 2. 2010.) «Uspješan kraj dosad najveće akcije protiv korupcije u Hrvatskoj», *Jutarnji list*, 26.
- Redakcija Jutarnjeg lista, (20. 9. 2008.) «Premijerovo nerviranje posve je nerazumljivo», *Jutarnji list*, 7.
- Samoborka (korisničko ime). (19. 9. 2008.) «Čitatelji Jutarnjeg: Svima treba oduzeti diplome!», *Jutarnji list*, 7.
- Toma, I. (27. 9. 2008.) «Pobjedu jamči elitni advokat», *Jutarnji list*, 34.
- Županić, S. (10. 2. 2009.) «Čavrak: Nema mogućnosti suspenzije», *Večernji list*, 4.